

II RIIGIKOGU

6. istungjärk. **Protokoll nr. 139 (15).** 1924. a.

II Riigikogu koosolek 7. oktoobril 1924 a.
kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 83 Riigikogu liiget.

Walitsuse looshis: teedeminister **K. Kark**, rahaminister **O. Strandman**, haridusminister **H. B. Rahamägi**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, põllutööm-
nister **A. Kerem**, sõjaminister **O. Amberg**, kohtuminister **R. Gabrel**, sisemi-
nister **Th. Rõuk**.

P ä e w a k o r d:

1. Riigi- ja omawalitsuste teenijate pensioniseadus — redaktsiooni komis-
joni ettepanek.

2. Maanteede ja sisemiste weeteede walitsuse likwideerimise seadus — üld-
komisjoni ettepanek.

3. Haiguskinnitusseadus — töökaitse
komisjoni ettepanek.

4. Eesti wabariigi Tartu ülikooli sea-
dus — hariduskomisjoni ettepanek.

5. Üüriseaduse muutmise ja kaotamise
seadus — I lugemisel.

6. Kaitserõugeteapanemise seaduse
muutmise seadus — II lugemisel.

7. Sisewete uurimise büroo asutamise
seadus — II lugemisel.

8. Wähemusrahwuste omawalitsuse
korraldamise seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnis-
son**, pärast abiesimees **L. Raudkepp**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Wain**,
pärast sekretäär **T. Kalbus**.

Koosolek algab kell 5.25 min.

1. Päewakorra Juhataja **J. Tõ-
täiendamine. nisson**: Awan Riigi-
kogu koosoleku. Päe-
wakord on Riigikogu liigetele kätte saa-
detud. Riigikogu liikme Tiks'i poolt
on ettepanek tulnud, wõtta päewakorra
esimeseks punktiks komisjonide täien-
dawad walimised. (Hääletatakse.)
Nähtawa enamusega on ette-
panek wastu wõetud. Seega on
tänane päewakord muudetud kujul wastu
wõetud.

2. Komisjonide
täiendawad wa-
limised.

Rkl. Gustawson'i
poolt on kirjalik tea-
daanne, et tema hari-
duskomisjonist wälja
astub. Rkl. Tiks'i poolt on ettepanek,
walida iseseiswa sotsialistliku töölispar-
tei Riigikogu rühma poolt hariduskomis-
joni E. Jonas. (Hääletatakse.)
Nähtawa enamusega on rkl. Jo-
nas hariduskomisjoni wa-
litud.

3. Riigi- ja oma-
walitsuste teeni-
jate pensionisea-
dus — redaktsi-
ooni komisjoni
ettepanek.

Redaktsiooni
komisjoni aru-
andja **K. Astkan-
nabette** ja eraldi
hääletamisel
wõetakse wastu
nähtawa enamu-
sega parandused 1, 2, 3.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigi-
kogule ette wastu wõtta „Riigi- ja oma-
walitsuste teenijate pensioniseadus“ kol-
mandal lugemisel wastuwõetud kujul ühes
järgmiste muudatustega:

1. § 2. ja mitmes kohas mujal töö-
hoolekandeministeerium, peab olema töö-
ja hoolekandeministeerium.

2. § 20: Aeg, kus, peab olema aeg,
mil.

3. Sealsamas: Asutawa Kogu ehk
Riigikogu, peab olema Asutawa Kogu
wõi Riigikogu.

Aruandja **K. Ast**: Neljas paran-
dus. Ma loen enne, kuidas wana redakt-
sioon oli (loeb): „§ 34. Lahutatud mehel
ega naisel ei ole õigust pensioni ega ühe-
kordset toetusraha saada üksteise teenis-
tuse eest.“ Uus redaktsioon: „Lahutatud
mehel ei ole õigust, pensioni ega ühe-
kordset toetusraha saada naise teenis-
tuse eest, ega lahutatud naisel mehe tee-
nistuse eest.“

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hää-
letatakse.) Nähtawa enamu-
sega on parandus wastu wõet-
tud.

Aruandja **K. Ast** (loeb): „Paran-
dus 5. § 36 teine rida: üksteise, peab
olema teineteise.“

Siin on jutt kahest inimesest.

Juhataja **J. Tõnisson:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus wastu wõetud.

Aruandja **K. Ast** (loeb): „Parandus 6. § 40 a) neljas rida; kuid, peab olema ja.“ Kui lubatakse, siis loen ma terve punkt a. ette (loeb): „a) vähemalt 5 aastat teeninud isikute perekondadele — sellest pensionimäärast, mis on määratud teenistusest lahkunutele haiguste pärast, mis teenistuse jätkamise võimatuks teewad ja alalist kõrwalabi nõuawad.“

Juhataja **J. Tõnisson:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus wastu wõetud.

Aruandja **K. Ast** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega parandused 7, 8, 9, 10.

7. § 42 wiimane rida: rippumata, peab olema olenemata.

8. § 40. kolmas rida: waesele lapsele, peab olema waeselapsele.

9. § 55 b) abielu meetrika ehk abiellu astumise akt, peab olema wõi abiellu astumise akt.

10. §§ 56 ja 57: kohalise, peab olema kohaliku.

Aruandja **K. Ast:** Need parandused, mis ma siin ette kandsin ja Riigikogu poolt wastu wõeti, on kõik redaktsiooni komisjoni poolt tehtud, aga ma teeksin weel ühe isikliku paranduse ja nimelt § 44 rida 6, kus on öeldud „äratähendatud olema“, peab olema „ära tähendatama“. Nii kõlaks § 44 rida 6: „pensioni-palwekirjas peab ära tähendatama paluja elukoht, ja missugusest riigikassa osakonnast paluja pensioni soowib saada.“

Juhataja **J. Tõnisson:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Ast'i poolt ette pandud parandus wastu wõetud.

4. Maanteede ja sisemiste weeteede walitsuse likwideerimise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja **M. Juhkam:** Wastawalt Riigikogu soowiawaldusele 1923 aasta eelarve juurde, kaotati maanteede ja sisemiste weeteede walitsus ära, kuna selle ülespida-

miseks enam krediiti ei määratud. Maanteede walitsus likwideeriti 1. maist 1923 aastast administratiiv korras teedeministeriumi korraldusel. Maanteede korrashoidmine ja korrashoidmise krediidid anti üle maakonnawalitsustele. Likwideerimine sündis administratiiv korras. Nüüd on olukord kujunenud sarnaseks, et maanteede walitsust enam ei ole, kuna püsib aga seadus maanteede walitsuse asutamise kohta. Arusaadawalt pole sarnane olukord loomulik, ja seepärast esitas Wabariigi Walitsus eelnõu maanteede ja sisemiste weeteede likwideerimise kohta. Üldkomisjon ühines Wabariigi Walitsuse eelnõuga. Teen komisjoni nimel ettepaneku seaduseelnõu I lugemisel wastu wõtta.

Juhataja **J. Tõnisson:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduseelnõu I lugemisel wastu wõetud.

5. Haiguskinnistus. Töökaitse komisjoni aruandja L. Johanson:

Austatud Riigikogu liikmed! Haiguskinnitusseadus on sellejärele, — kui ta ligi 6 aastat komisjonides olnud, wahepeal mitu korda Riigikogu päewakorras seisnud ja jälle komisjonidesse antud, — sarnases seisukorras, et Riigikogu wõib otsustada, kas teda wastu wõtta wõi mitte. Praegu maksab nende tööliste kohta, kes tööstuslikkudes ette wõtetes, käsitöös jne. tegewad on, weneaegne kinnitusseadus. Selle seaduse alla kuuluwad ette wõtted, kus vähemalt 5 inimest ametis on. Käesolew seadus tahab haiguskinnitust laiendada, nii nagu seda ka wälisriikides tehtud on, kõigi tööalade kohta, wälja wõttes ainult riigi- ja omawalitsuste teenijaid, keda kindlustatakse mõne teise seadusega, niisama ka isikuid, kelle aastane sissetulek üle teatud summa ulatab, käesolewal juhtumisel üle 3.000 kuldkrooni ja isikud, kes on palgatud juhuslikkude tööde tegemiseks, mis mitte üle 6. päewa ei kesta. Haiguskinnitus oleks sunduslik ja wabatahtlik. Sunduslik kõigile isikutele, wanuse ja sugu peale waatamata, kes töötawad palgalistena, ja wabatahtlik neile, kes sundusliku kinnituse alla ei kuulu. Haiguskinnitust teostatakse haigekassades. Haigekassa korraldaks kinnitusseaduse põhjal arstiabi ja sünnitus-

abi oma liigetele ning nende perekondadele ja annaks toetust, haiguse, sünnituse ja matuse korral. Kassa sissetulekutena on ette nähtud kinnitusmaks, mida tasuwad tööandjad ja töölised. Kinnitusmaksu wõetakse kunni 6% palgast, ja tasutakse $\frac{2}{3}$ tööandja ja $\frac{1}{3}$ töölise poolt. Haigekassat walitsewad wolikogu ja juhatas. Wolikogus oleks kassaosaliste esitajatel kaks kolmandikku, tööandjate esitajatel üks kolmandik, niisama ka juhatuses, kuna rewisjoni komisjonis wahekord ümberpöördukt on. Haigekassa tegewuse järele walwab tööministeerium oma allorganide kaudu. Haiguskinnituseaduse elluwiiimine on pandud tööhoolekandeministeeriumi peale.

Töökaitse komisjoni nimel teen ettepaneku haiguskinnituseadus I lugemisel wastu wõtta.

K. Tamm (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Haiguskinnitusel, kui ka muudel sotsiaalkinnitustel, on kaks süsteemi: esiteks wabatahtlik, ja teiseks — sunduslik. Wabatahtliku kinnitussüsteemi juures on nii töölistel kui ka tööandjatel waba era-kinnitussasutuste liikmeks hakata, wõi niisuguseid asutusi ellu kutsuda. Tüüpiline wabatahtlik kinnitussüsteem on maksew Põhja-Ameerika-Uhisriikides. Seal ei ole mingisugust kinnitussundust. Igaüks peab ise oma ja oma perekonnaliigete eest hoolitsema, hoolt kandes kindlustuse eest nii haigeksjäämise, kui ka tööwõimetuse ja wanuse korral. Ameerikas leidub mitmesuguseid töölistekassasid sotsiaalkinnituse alal, kus osanikud ühinesid, kas elukutse, sündimisekoha wõi usutunnistuse järele wõi mõnel muul alusel. Mis eriti puutub haiguskinnituseadusesse, siis on wabatahtlik süsteem maksew peale Põhja-Ameerika weel teistes wanades rikastes kultuurriikides, nagu Shweitsis, Belgias, Prantsusmaal ja Itaalias. Rootsis on alles wiimastel aastatel seaduseelnõu haiguskinnituste kohta walminenud, selle elnõu saatust ei ole mul kahjuks teada.

Sundusliku kinnituse mõte tekkis kõigepealt Saksamaal ja nimelt siis, kui Saksamaa muutus põllutööriigist tööstusriigiks, ja kui laialdased, keerulised masinad ja kardetawad keemilised ained tarwitatawaks said. Saksamaal sundusliku kinnituseaduse all ei käi need isikud, kelle aastane tasu teatud määrani ei ulata. See töötasu oli alguses 2000 marga

suurune, siis, enne ilmasõda, muudeti see summa, tõsteti teda 2500 marga peale. Detsembri lõpul 1921. aastal määrati selle ülemmääraks 40.000 marka. Nii et meil on siin, nagu kuulsime aruandja seletustest, see summa kõrgem wõetud ja nimelt 3000 kuldkrooni, see oleks rohkem, kui 2000 wõi 2500 endist Saksa marka. Sunduslik kinnituseadus sundusliku kinnituse mõttes on Saksamaal olemas 1883. aastast. Rikkal Inglismaal pandi see seadus maksma alles 1919 aastal. Ennemalt oli Inglismaal sama wabatahtlik süsteem maksew, missugune on maksew ka praegu, näiteks, Põhja-Ameerika-Uhisriikides. Sunduslik kinnituseadus on maksew ka Austrias. Selle alla ei käi seal põllutöölised ja majateenijad. Lätis maksab weel kerenskiegne haiguskinnituseadus wäikeste muudatustega 1922. aastast, ka siin ei käi põllutöölised haiguskinnituseaduse alla. Saksamaal ei pandud haiguskinnituseadust põllutööliste kohta kohe maksma, waid alles 1911 aastal. Nagu Saksamaa 1883 a. seaduse motiivides otsekohe wälja öeldud, on see tehtud selle tagamõttega, et sotsiaalsele liikumisele tõkkeid panna, seda eesmärki ei saadud aga kätte, sest sotsialism laienes rohkem ja rohkem. Kunni 1911 aastani oli põllutööliste kinnitus ainult wähestes liiduriikides maksew, suuremas osas Saksa liiduriikides pandi haiguskinnitus alles 1911. aastal maksma ja siis ka mitte üldiste, waid eriseaduse normide põhjal. Riikides, kus sunduslik haiguskinnitus maksew, tuleb elanikka mitmesse liiki jagada: esiteks, isikud, kelle kinnitamine sunduslik; teiseks isikud, kes õigustatud, aga mitte kohustatud enast kinnitama neis haiguse kassades, mis esimesele liigile wõi kategooriale sunduslikud; kolmandaks, isikud, kes mitte õigustatud ei ole nende haigekassade liikmeks hakkama, mis haigekassade seaduse alusel asutatud.

Mis isikute ringkonda puutub, kes sundusliku haiguskinnituse alla kuuluwad, siis on Eesti haiguskinnituseelnõu eeskujuks need riigid wõetud, kus kinnitatute ringkond wäga laialdane on, nimelt uus seadusandlus Poolas, kus weel warane öelda, missuguseid tagajärgi ta annab, ja Saksamaa, kes oma sotsiaalseaduste koormatuse all kannatab, ja kelle ainukeks wäljapääseteeks wõistluse wõi konkurentsi kergenduseks paistab lootus, et ka teised riigid niisama laiaulatuslikud

sotsiaalseadused maksma paneksid, kui neil. Umbes seda on professor Maanus oma kirjatöodes awaldanud. Läänud aastal käis Eesti kinnitusbüroo juhataja Mühlen Saksamaa kinnitusolusid uurimas, kus temale väga wastutulelik olud. Kui Mühlen selle kohta imestust awaldanud, seletanud temale wastaw ametnik, et Saksamaa enda huwid sunniwad neid sotsiaalseadlust teistes ja nimelt naaberriikides kõigiti propageerima ja edendama, sest muidu olla teistes riikides vähemad produktsiooni kulud, mis nende wõistlust raskendawat. Kui Saksa riigiwalitsus 1909 a. sotsiaal-seadusandluse alusel nowelli riigipäewale esitas, siis oli seletuskirjas tähendatud, et haiguskindituse alal tuleb siiski piiri pidada, et asjaosaliste maksujõudu „Leistungsfähigkeit“ ja maksutahet „Leistungswilligkeit“ mitte liialt rakendada. Seda tuleks ka meil, kui majanduslikult wähearenenud riigil, tähele panna, iseäranis, kui arwesse wõtta seda, et meil juba praegu teiste riikidega wõistelda raske, missugune wõistlus muutub seda raskemaks, mida kaugemaleminewad sotsiaaluendused meie oma wõrdlemisi kehwa, kapitaaliwaesele majandusele peale paneme. Arutamisel olewa seaduseelnõu järele on meil sunduslikult kinnitatute arw wõrreldes kerenskiagse seadusega, väga tugewalt laiendatud, nii et nüüd üldiselt maksab see põhimõte, et sundusliku kinnituse alla kuuluwad sugu ja wanuse peale waatamata — Inglismaal näiteks mängib wanus osa, aga meil mitte — kõik palgalised isikud kõiksugustes töö- ehk teenistusharudes, ettewõtete suuruse ja ettewõtte iseloomu peale waatamata, kui palgatöölise aastane sissetulek ei ulata üle 3.000 kuldkrooni, wõi, nagu walitsuse ettepanekus on öeldud, üle 300.000 Emk., wana walitsuse ettepanekus oli öeldud üle 180.000 Emk. Sundusliku kinnitamise alla ei kuulu palgalistest ainult: 1) riigi- ja omawalitsuste asutuste teenijad, keda kindlustatakse haiguse korral eriseadustega, nagu walitsuse nimel härra töö-hoolekandeminister seletas, 2) isikud, kes palgatud juhuslikkude tööde tegemiseks, mis mitte üle 6 päewa ei kesta ja 3) kagesõidu mereleawade meeskonnad, kes teisiti on kindlustatud. Tähendab, kinnituse alla kuuluwad ka need, kes mitte juhuslikuks tööks paariks päewaks palgatud on. Nii siis kawatsetakse meil Eestis haiguskin-

nitus muuseas ka põllutöölise ja majateenijate kohta maksma panna. Põllutöös sunduslikku haiguskinditust maksma panna oleks aga enneaegne, sest meie põllumajanduse tulutoowus on weel väga küsitaw ja tihtipeale teenib endale põllupidaja, selle peale waatamata, et ta töötundisid mitte lugedes ja tihtipeale kaks korda kaheksa tundi päewas ühes kõigi perekonnaliikmetega, — kes wähegi miski tööd teha jaksawad, — tööd rühhib teha, ainult kehwa ülespidamist, ja et meil põllupidaja tihti, iseäranis ikaldusaastatel, palju raskemas seisukorras on, kui põllutöölised, kes oma kaubeldud palga ikka saawad, majapidamise puudujäägi suuruse peale waatamata. Kolmandaks on põllumeestel juba tulumaks raske kanda, paneks aga haiguskinditus neile niisuguse maksu peale, mis 10-ne kordse tulumaksu välja teeks. Käesolewa seaduseelnõu järele teeb haigekassa maks kunni 6% tööliste palgast, millest $\frac{2}{3}$ tööandja maksta oleks. Haiguskinditus tooks põllupidajale umbes 500 miljonilise maksu aastas juurde. Eestis on umbes 100.000 talu ja tulumaksu tuleb maalt talupidajalt igatahes mitte rohkem, kui 50 miljonit aastas, seega teeks see uus koormatus kümme korda rohkem kui tulumaks wälja.

Neljandaks, et põllupidajad oma suures enamuses ei jõua omale ega oma perekonnaliigetele kuigi suurelt arstiabi wõimaldada, kuna nad on sunnitud selle seaduseelnõu järele wõimaldama oma tööliste arstiabi 26 kunni 52 nädala jooksul. Wiierendaks, et põllutöölised maal töötawad hoopis teises ümbruses ja hoopis teistes oludes, kui wabrikutöölised, on nende wahekorrad tööandjatega hoopis teine ja kodumee, kui näiteks mõnes suure tööstusettewõttes.

Kuuendaks, põllumajanduses pannakse sunduslik haiguskinditus maksma, ilma et oleks ette nähtud erikassad, wõi erinormid, nagu näiteks Saksamaal.

Ka paneb eelnõu § 14 iga tööandja peale, see tähendab ka põllumehe peale, palju kirjatööd. Ta õieti peaks omale kantselei sisse seadma, mis paljudele põllumeestele nende wäikese hariduse tõttu ülesaatatu raskusi teeb, teistele ülearust kulu ja ajawiidet teeb, kuna põllumehele sulewedamiseks wähe aega. Mis seitsmendaks öeldud, maksab ka wäike- ja kesktööstuse kohta. Ka saab wabariigi kodanik põllumees omale § 14 põhjal jä-

relwalwe ametnikka ja peale selle haigekassa wolinikka ülemustena kaela, kellest wiimased wist suuremas osas põllumeestele wõõras ollus oleks. Saksamaa seadustes näiteks mina niisugust ülemuse sisseadmist ei leidnud.

Siis tuleks ära tähendada tähtis uuendus, mis eelnõusse ülesse wõetud: kinnitatute perekonnaliikmetele on arstiabiandmine ja ühekordsete toetusrahade andmine seaduse põhjal sunduslik. Seejuures on perekonnaliikmete mõiste meil palju laialdasem, kui Saksamaal.

Siis peataksin ma haigusraha ja arstiabiandmise juures. Arstiabi tuleks meie eelnõu järele anda 25—52 nädala jooksul ja seejuures ka kinnitatute perekonnaliikmetele. Inglismaal seadus arstiabiandmise aja kestwust ära ei määra, waid seda määrab kassa põhikiri. Meil mõistetakse kinnitatute perekonnaliikmete arw väga laialdaselt, kuna näiteks rikkal Prantsusmaal ainult naine ja lapsed kunni 16 aastani nende perekonnaliikmete hulka kuuluwad, kellele tuleb sellepärast, et wanemad kinnitatud on, arstiabi anda. Rootsi projekti järele tasub haige $\frac{1}{2}$ arsti ja arstirohtude peale kulutatud summast, kuna ta meil midagi ei tasu.

Teiseks, haigusraha. Meie eelnõu järele juba esimesest haigusepäewast, see on, ka siniste esmaspäewade eest. Andmete järele, mis mul olemas ühe meie suurema tööstusettevõtte kohta, tuleb meil kõigerohkem haigusi esmaspäewadel ja laupäewadel ette. Abiraha antakse: Wene Kerenski seaduse, Saksamaa ja Inglismaa seaduste järele 4-st haigusepäewast arwates, nii et sinised esmaspäewad kukuwad välja, Poolas — 3-st haigusepäewast alates. Haigusraha antakse meie projekti järele 26—52 nädala jooksul, rikkal Inglismaal 26, Austrias — 20 nädala jooksul, Kerenski seaduse järele ja Läti maal järgi mööda kõigerohkem 26 nädala jooksul ja aastast mitte rohkem, kui 30 nädala jooksul, ja rikkal Prantsusmaal kõigest 6 nädala jooksul. Järelikult meil kauem, kui teistes nimetatud riikides, ja see wahe on iseäranis suur meie ja Prantsusmaa wahel.

Haigusraha suurus. Prantsusmaal on haigusraha suurus 50%, Austrias ja Poolas — 60%, Saksamaal — 50%, ja iseäralikkudel kordadel kunni 75% palgast, aga meil 75—100% tööpalgast.

Siis paar sõna sünnitusraha andmise kestwuse kohta. Austrias kõigest

nelja nädala jooksul, Inglismaa ja Wene kerenskiäegse seaduse järele 6 nädala jooksul, wana walitsuse projekti ja Poola seaduse järele — 8 nädala jooksul, praeguse walitsuse projekti ja Saksamaa seaduse järele — 10 nädala jooksul ja töökaitse komisjoni projekti järele juba 12 nädala jooksul.

Kõneleksin mõni sõna haigekassadest wõi nende ringkondadest. Wälisriikides on mitmet seltsi haigekassasid. Saksamaal näiteks — wiit seltsi, nimelt: 1) niinimetatud Ortskrankenkassen; 2) maahaigekassa põllutöölise jaoks; 3) ettevõtete kassad ehk Betriebskassen; 4) käsitöölise haigekassad, ja 5) niinimetatud Knappschaftsrankenkassen. Meil palgaliste kutsete järele kassade liigitust ei ole, ehk küll ühede kutsete kassad saaksid hoopis teisemate kuludega läbi, kui teiste kutsete kassad, waid § 54 järele asutatakse iga kinnitusringkonda üks haigekassa, seejuures on töö-hoolekandeminister § 54 järele täielik peremees riigi maa-ala jaotamisel kinnitusringkondadesse, nii kuidas tema seda heaks arwab. Ta määrab kinnitusringkondade suuruse ja koosseisu, nii et ühte ringkonda wõiwad palgalised igasugustest tööharudest kuuluda. Nimelt on see põhimõte maksmas pandud, et igas haigekassa ringkonnas peab olema üks haigekassa, kuna mujal riikides on see põhimõte, et seal wõiwad mitmet liiki haigekassad olla. Ainult suuremates linnades ja üksikutes suuremates ettevõtetes wõib töö- ja hoolekandeminister lubada asutada erihaigekassasid. Põllutöölise jaoks seaduses erikasasid ette nähtud ei ole.

Siis puudutaksin lühidalt ka kinnituskassasid. Kinnituskassadest kannab Austrias tööline $\frac{2}{3}$ ja tööandja $\frac{1}{3}$, Saksamaal niisamuti, Luksemburgis ka tööline $\frac{2}{3}$ ja tööandja $\frac{1}{3}$, Norras tööline $\frac{3}{5}$ ja tööandja $\frac{2}{5}$, Jaapanis tööline 55% ja tööandja 45%, Inglismaal maksab tööline $\frac{1}{2}$ ja tööandja $\frac{1}{2}$, Prantsusmaal tööline $\frac{1}{2}$ ja tööandja $\frac{1}{2}$, Tsheho-Slowaakias, Ungaris ja Lõuna-Slaawis niisamuti, Poolas tööline $\frac{2}{5}$ ja tööandja $\frac{3}{5}$, kuna meie projekti järele töölisel vähem tuleb maksta, kui kõigis ülemaltähendatud riikides, nimelt $\frac{1}{3}$, ja tööandjal $\frac{2}{3}$. Tööstusriikides, nagu Inglismaal, Saksamaal, Tsheho-Slowaakias maksawad tööandjad $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{2}$ kinnituskassadest. Just nimetatud maade tööstus on meie maa tööstuse tugewaks wõistlejaks. Kui tahame, et meie tööstusel ja

põllumajandusel wõistlus mitte wõimatuks ei muutuks, siis ei tohi meie oma tööstust ja põllumajandust mingil tingimisel raskemasse seisukorda maksude suhtes seada, kui seda wõistlejate välisriikide majandus asetatud on. Kinnituskasu suurus teeb välja palgasuuruse järele, Rootsi projekti järele 2½%, Tshello-Slowaakias kunni 3%. Austrias — 3%, ehk teatawatel juhtumistel 4½% palgast, Prantsusmaal 5%, tähendab, meie projekti järele kunni 6% palgast. Missugust ülemmäärnormi neis meie haigekassades tarwitatakse, kus arstiabiandmine haigekassade peal lasub.

Haigekassade walitsemine. Nii Saksa maal, kui ka Austrias on nii tööandjatele kui ka kinnitatutele samal määral kassade wolikogus ja juhatuses õigusi andud, mil määral neile kinnituskasu kohustusi on peale pandud. Nii näiteks kannawad neis riikides töölised ⅓ maksudest ja neil on kassade walitsemise juures ⅔ hääli, kuna tööandjad wõtawad ühe kolmandikuga nii maksudest kui ka kassade walitsemisest osa. Meie eelnõu järele, wastupidi, on töolistel haigekassade walitsemise juures kaks korda nii palju hääli, kui tööandjatel, kuna neil maksukohustustest on pool sellest, mis tööandjatel. Sellest summast, mis iga töölise kohta haigekassasse tuleb maksta, wõetakse ⅓ tööliselt ja ⅔ tööandjalt. Ehk mina küll seaduseelnõu puudustest ainult mõned üksikud olen nimetanud, on juba ettekantust näha, et käesolewas seaduseelnõus nii mitmedki väga olulised parandused tuleksid teha. Wastawad parandus-ettepanekud teeb ka Riigikogu põllumeestekogude rühm seaduse teisel lugemisel.

Juhataja **J. Tõnisson**: Sõna on rkl. Johanson'il.

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Härra Tamm on terve rea andmeid, mis komisjonil tarwitada olid. ette toonud ja sealjuures nendest andmetest välja walinud need, mis tal oma wäidete põhjendamiseks tarwilikud olid.

Härra Tamm on katsunud näidata, et meil kinnituse teostamine üldises ulatuses enneaegne oleks ja selleks toob ta ette üksikud maad, kus kinnitus — näiteks põllutöölise juures — weel teostatud ei ole. Kui meie niiviisi küsimuste juurde läheme,

siis wõiksime küll iga asja üle waielda. (J. Holberg, põl.: Aga palju teda teostatud on, ainult Saksa maal?) Ikkagi leidub sarnaseid riike, kus kinnitust üldse ei ole. Mis puutub üksikutesse riikidesse, siis kui tähendatakse, et rikkais Põhja-Ameerika Ühisriikides kinnitamine puudub, siis ei ole see õige. Põhja-Ameerikas puudub üldine ühine seadus kinnitamise alal, seal leiame igas osariigis iseseaduse, mõnes kohas on kinnitus nii korraldatud, teises riigis teistmoodi.

Käesolewa seaduse puudus ei seisa mitte selles, et tema liiga awar oleks, küll aga selles, et ta praegumaksuwaid seadusi kitsendab. Nii näiteks on meil praegu haigekassadel täielik omawalitsus, ja see oleks ka täiesti loomulik, sest haigekassade liikmed peawad kõik olema, kes sundliku kinnituse alla kuuluwad, ja kui haigekassadele omawalitsus antakse, see oleks siis otstarbekohasuse seisukohalt täiesti õigustatud. Praegu on haigekassadel omawalitsus, kuid see seadus tahab need omawalitsused ära kaotada ja haigekassadesse tuua õige suurel arwul tööandjate esitajaid, mis teatawatel juhtumistel haigekassa asjaajamist õige palju raskendaks, nagu seda weneajal Eestis wõis tähele panna, kus alalised kokkupõrked haigekassade wolikogude koosolekutel tööandjate ja tööliste esitajate wahel olid ja tööd, nimelt edukat tööd takistasid.

Teine puudus sellel seadusel oleks see, et kinnituskasud pannakse ka tööliste peale, iseäranis on wäga halb seda teostada, ... (Segane wahelhüüe J. Holberg'i põl. poolt.) ... iseäranis halb on seda teostada maal, kus tööliised saawad palka põllutöölise seaduse järele neli korda aastas, ja kus palk natuuras ja rahapalk, õieti wäike on, nii mõnituhat marka. Kui sellest wäikesest palgast hakkaks tööline maksma kinnituskasu, siis see waevalt küll otstarbekohane oleks. Minu arwates... (Segane wahelhüüe asunikude rühmast.) Mina tean seda wäga hästi, et natuuras saadud tasu wõib rahaks ümber wahetada, see ei ole mitte ainult asunikkudele teada, waid igale teisele inimesele. Kuigi asunikkudel sellel alal wäike praktika on, siiski on see ka teistele teada.

Mis kinnituskasudesse puutub, siis nii ühel kui ka teisel juhtumisel langeb

see maks töölise peale. Tööandja wõtab kinnituskassu arwesse töö hindamisel, saaduste hinna määramisel ja ka palgalepingu sõlmimisel. Palju kergem ja otsarbekohasem oleks, kui kinnituskass pandaks täiesti tööandjate peale, see wäheneks asjaajamist. (J. Sepp, mo.: Siis poleks seda seadust tarwis!) Just siis on ta rohkem läbiwiidaw ja tarwitataw, sest ta teeb töö kergemaks.

Mis puutub sellesse, et käesolewa seaduse kokkuseadmisel on eeskujuks wõetud Poola ja Saksa seadused, siis on see tõsi, sest Saksamaal on need seadused kõigeparemini välja töötatud. Kui on eeskujuks wõetud Saksa wõi Poola seadused, siis ei käi see asjaolu sugugi käesolewa seaduse vastu. Härra Tamm tõi ette, et härra von zur Mühlen'ile, kui ta käis Saksamaal, olla üks professor öelnud, et ka Saksamaa seisukohalt on soovitatav, et wastawad seadused hakkaksid maksma teistes riikides, et halwata nende wõistluswõimet. Saksamaal on igasuguseid professorid ja kõiksugu arwamisi ja ei ole ka mitte wõimatu, kui üks neist on sarnasel arwamisel. Kuid teistest küljest on kinnituseaduse pooldajad tõendanud, et see seadus aitab saaduste hulka tõsta, et see seadus on kasulik, tululik tööandjatele, isegi põllumeestele ja eriti just põllumeestele. Kujutage endale ette meie põllutöölise ja põllumehe seisukorda. Kui talus jääb sulane haigeks, mis saab siis sulasest, kui ta eest ei hoolitseta ja kui peremees mõnesuguseid kohustusi sulase vastu tunneb, siis tema peal lasuwad kõik sulase ülespidamise kulud. Kui aga loodakse mingisugune korraldus, nagu seda haigekassad on, siis wabaneb peremees igasugustest kohustustest töölise vastu, sest need kohustused pannakse haigekassa peale, ja peremees wõib enesele teise sulase asemele wõtta. (J. Holberg, põl.: Siis kolm korda rohkem tarwitatakse arsti.) Kolm korda rohkem tarwitatakse arsti, aga üks on õige, et meil arstiolud maal wäga halwad on, ja kui haigekassade wõrk luuakse, siis sellega arstiolusid maal parandatakse ja luuakse haigekassade abil arstidewõrk, mis meie rahwa terwislikust seisukohast wäga tarwilik on.

Need andmed, mis härra Tamm ette tõi kinnituskassu suuruse kohta, ei ole ka põhjendatud, waid on 15—20 korda suurendatud, nimelt need 500.000.000.

(K. Tamm, põl.: Ei sugugi!) Seaduses on ette nähtud kinnituskassu ülemäär 6% palgast, sellest tasub 4% tööandja ja 2% tööline. Kuid samas seaduses on paragrahw, mille järele on antud töö-hoolekandeministeeriumile õigus, liigitada töölisi tööalade järele. Kui tõesti andmed näitawad, ja kui tegelik elu seda tõendab, et haigeksjäämist arw põllutööliste keskel madal, siis ei tarwitse sugugi määrata kinnituskassu 6%, waid see wõib ka 1% wõi 2% olla. (K. Tamm, põl.: Erikassasid põllutööliste jaoks ei saa asutada!) Kuidas? Ei, nii ei wõi sellest paragrahwist aru saada. Luuakse küll ringkonnakassad, aga ärge arwake, et Tallinna ringkonna haigekassa alla ümberkaudu maad hakkaks arwama töö-hoolekandeministeerium, waid maal asutatakse põllutööliste tarwis oma ringkonnakassad, kuigi sinna kuuluksid üksikud tööstusettewõtted... (J. Holberg, põl.: „Kunda“ ja „Aseri“?) Mis „Kunda“sse“ ja „Aseri“sse“ puutub, siis on seaduses ette nähtud wõimalus, niisugustele ettewõtetele oma erihaigekassad luua, ja mina arwan, et seda ka tehakse. Sellepärast, et wõimalik oleks haigekassade ringkondasid määrata otstarbe seisukohalt, et ei arwataks tööstustöölised ja põllutöölised ühise haigekassa alla, just selleks on jäetud selle küsimuse otsustamine töö-hoolekandeministeeriumi kätte. Teie püüate praegu walitsust kukutada, uut koalitsiooni luua, siis läheb töö-hoolekandeministeerium teie kätte ja ka kõigi nende küsimuste otsustamine, ja kui siis mõni teine minister on, kes seda küllalt hästi ei tee, siis on wõimalus talle näidata, kuidas tuleks neid ringkonde jagada. Ringkondade jagamine ei tee raskusi. Kui kindlasti kujunewad välja ühelt poolt haigekassad suuremates linnades ja tööstuskeskustes, siis teiselt poolt kujunewad välja põllutööliste kinnituskassad, nii et sellejuures mingit kahtlust ei wõi olla. (J. Holberg, põl.: Pange seadusesse sisse, siis ei ole kahtlust.)

See wäide, et põllupidajad üksikutel puhkudel raskemas seisukorras on, kui põllutöölised, ei ole õige. Kui üksikud majapidamised tõesti pankrotis on, kas halwa majapidamiswiisi wõi halwa elu tagajärjel, siis see wäide, mina arwan, ei kuulu nende hulka, mida wõiks ette tuua haiguskinnituseaduse vastu, waid see

peaks rääkima selle poolt, sest sarnases majapidamises on tarwis tööandja kohustust kergendada tööliste wastu ning teiseks, kindlustada haiget töölist, kui ta seal on, ka haiguse puhuks.

Ka tulumaks ei kuulu wastuwäidete hulka, sest tulumaks on põllupidajatel palju väiksem, kui teistel kodanikkudel, sest põllumeeste tulumaksu wäljaarwamiseks on oma iselased, mis wõimaldawat väiksema tulumaksu määramist, wõrreldes teiste ettewõtete ja kodanikkudega. Peale selle — tulumaksu alla käiwad kõik kodanikud ja ka töösturid, kes praegu haiguskinnituseaduse alla kuuluwad. Ka ei too haigekassades kinnitamine ei linnades ega ka maal põllupidajatele mingisugust kirjatööd juurde. (K. Tamm, põl.: Tuleb raamatupidada.) Milles seisab siis see raamatupidamine? Tema ei seis milleski muus, kui selles, mis sennimakswa seaduse järele tehtud on. Praegumakswa seaduse järele peab töölisel palgaraamat olema, ja haigekassa ei nõua midagi muud, kui et peab teatama, millal tööline tööle on tulnud ja millal tema töölt lahkunud on. Peale selle tahetakse weel teada, palju tema tegelikult palka saab, — see on kõik, mis haigekassa nõuab, ja selleks mingisugust kantseleid sisse seada ei ole tarwis. Kui härra Tamm ütleb, et meil arstikuledest osawõtmine tööliste poolt väiksemal määral sünnib, kui näiteks mujal, kas wõi Rootsis, seal esitatud eelnõu järele, siis tuleb siin silmas pidada ka seda, et praegumakswa seaduse järele on arstiabi täiesti pandud tööandja peale, kuna seaduseelnõu järele läheb arstiabi haigekassade peale, ja seal tuleb arstiabiandmise kulusid katta nendest üldistest sissetulekutest, nii et selles suhtes on toodud kergendus tööandjatele. Ei ole ka seaduses ühtegi paragrahwi, mis õiguse annaks härra Tamm'e poolt nimetatud siniste esmaspäewade toetamiseks. Sinised esmaspäewad ei käi mitte nende haiguste hulka, mille põhjal käesolewa seaduse järele arstiabi antakse. Nähtawasti on sinised esmaspäewad siia Riigikogu kõnetooli toodud lihtsalt selleks, et nendega mingisugust meeoleolu sünnitada arstiabiandmise wastu, kuna teised wäited nähtawasti käepärast ei olnud. Igaüks, kes seadust on lugenud, on selgesti näinud, et niisugustel juhtumistel mingisugust abi ei anta, waid sarnased juhtumised on isegi karistatawad sisemise

korra määruste järele, missugune korraldus ka senni on haigekassades maksmas, puhkudeks, kus arsti eeskirju rikutakse. Ainult see haige wõib saada toetust, kellele arst seda tarwilikuks on tunnistanud.

Mis arstiabiandmise aja ja toetusraha maksmise wältusesse puutub, siis ei ole siin kaugemale mindud, kui teistes maa-des, ja kui seda ka meil praegumaks was seaduses ette nähtud, nimelt antakse toetust kunni 26 nädalat järgimööda. Kui on wõimaldatud erandid teha wolikogul, siis on silmas peetud ainult üksikuid juhtumisi, kus haige on niisuguses seisukorras, et kui 26 nädalat möödas ja toetus wõi arstiabiandmine talle lõpetatakse, siis selle lõpetamisel wõiwad väga halwad tagajärjed olla. Ainult niisugused wäljawõtted oleksid wõimalikud, üldine norm on aga 26 nädalat. Niisama ei ole ka sünnitusabi andmise juures ajas kaugemale mindud, kui see konwentsioonis ette on nähtud. Kui see ka teistes maa-des lühemaajaline on, siis ei ole sellega weel mitte öeldud, et pikemaajaline toetuseandmine halb peaks olema. Siin on küll ette nähtud kunni 12 nädalani abiandmine sünnitamise puhul, kuid harilikult kukuwad need nädalad ära, mis enne sünnitamist on, sest seaduses on kindlasti öeldud, et 6 nädalat peale sünnitamist tuleb tingimata abi anda, kuna aga enne sünnitamist ainult neil juhtumistel, kus arst seda tarwilikuks peab. See oleks kõik.

K. Indermitte (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Niisuguse seaduse puhul, kui seda on haiguskinnituseadus, mis meie majandust nii suuresti koormab, tahaksin mina ette tuua mõned arwud, mis aitaksid selgitada, kas meil selle seaduse teostamine wõimalik on ja seda eriti just põllumajanduses. Meie põllumeeste rühma poolt on siin enne ette toodud kõiksugu arwusid, on näidatud, kui wiltsasti õieti meie põllumajandus ennast tasub, kuid see kõik on kõrwale jäänud, sellest kõigest on enam-wähem mööda mindud. Sellegipärast tahan mina selle küsimuse juures peatada ja tähendada, et ei saa sellest mööda minna nii kergel toonil. Tahtmatult tekib küsimus, kas on wõimalus niisugust maksukoormat kanda wõtta? Selle selgitamiseks tahaksin mina ette tuua kõigepealt ühe wõrdluse ja nimelt, kui meie wõrdleme oma põllu-

meest, niisugust umbes, nagu meie hari-lik põllumees suurel hulgal on, ühe linna-töölisega, siin mina ütlen, et see põllu-mees peab kõigepealt töötama hommiku wara hilja õhtuni. (M. Martna, sd.: Aga sulane ei ole põllumees.) Seejuures näeme ja teame, kus linnatöö-line töötab oma 8 tundi ja saab niipalju palka, et oma perekonna ülewal suudab pidada. (M. Martna, sd.: Mina sain juba täna, kas tahate ka saada?)

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun rahu! Ega siin teenistuslepinguid praegu ei tehta.

K. Indermitte (põl.): Mis meie näeme aga harilikus talus? — Seal töötab peremees kõigi oma alaealiste, wäetimate lastega. Kes on 6—7 aastat wana, siis on tema juba karjane. (Segane wahel hüüe M. Martna, sd. poolt.) Seal ei suuda Teie, härra Martna, ega keegi teine juhatada mulle sarnast talu, kus põllumees wõiks oma perekonnale öelda, et teie olge toas, mina lähen ja teen oma 8 tundi ära — meie saame sellest elatud; sarnast asja ei ole. (M. Martna, sd.: Kus kohalt meie adwokaadid, arstid ja terwe see ülikoolirahwas siis on?) Mina wõin teile ette tuua pildi, mis mina tänawu maal käies nägin. Nimelt, sam-mudes kahest mudilast — karjasest mööda ja küsides neilt, „kui wanad teie olete“?, saan wastuse, et kokku 15 aastat, see tähendab, kumbki 7—8 aastane. Kumb neist aga kumbagi hoidma peab? Waadake, nii maast madalast peab maal teenistusse astuma, ei saa seal keegi hõlpu. Mina usun küll, et teie seda teate, ja kui meie läheme wälja siia kuluaarid-esse wõi oleme ühes reisijatewagunis, siis saate teie sellest wäga hästi aru, kui aga tuleme siia saali, siis ei mõista meie üksteist. Ometi aga ei ole põllumehel mitte sarnaseid suuri tulusid, nagu armastatakse rääkida, et kui palju põllume-hed raha saawad ja kuhu nad küll selle panewad; sealihanael maksab 40 marka ja kanamuna 9 marka jne. (M. Martna: sd.: Täna sellest juttu ei ole olnud.) Kuid ma ütlen, kõige selle juures pole põllumees kunagi nii waene olnud, kui ta praegu on.

Juhataja **J. Tõnisson**: Arwan, et sealiha ja kanamunad ei käi siia kõne-aine hulka.

K. Indermitte (põl.): Tahtmata tuleb küsimus keelele, kas suudab põllu-mees praeguse seisukorra juures sarnas-tele koormatustele wastu panna. Selleks tahtsin ma ette tuua üsna lühidalt mõned arwud, et eriti meie põllumehe seisukohta selgitada. Kui põllumehe wäljaminekuid ennesõjaaegsetega wõrrelda ja simjuures arwesse wõtta sealiha ja piimahinnad, millest nii wäga armastatakse kõnelda, siis näeme, et meestöölise wõi sulase aastapalgaks läks enne, kui 4 kopikat piimatoop maksis, 1500 toopi piima, nüüd aga läheb sulase palgaks 2500 toopi piima. Niisama kujuneb see ka selle kalli sea-lihaga — enne läks sulase palgaks 500 naela sealiha, nüüd aga läheb 750 naela sealiha. Mida aga kõik sellejuures põllu-mees ostna peab — kõik põllutööriistad ja masinad. Ma wõtan ühe näite ja ni-melt wiljalõikamise masina, enne maksis ta 150 rubla wõi 150 puuda wilja, praegu aga maksab ta 270 puuda wilja. Waadake, kui suur wahe siin on ja kui mit-mekordselt nüüd rohkem wälja anda tuleb. Siis tahaksin mina öelda, kui seda kõik weel wähe peaks olema, siis wõtke waewaks, härrad Riigikogu liikmed, en-nast tutwustada üksikute majapidamistega — mina olen ennast üksikute riigimõisate majapidamisega tutwustanud ja pean ütlemä, et seal paremat pilti ei paista. Kui arwatakse, et wäikepõllupidajatel taludes küllalt täpset raamatupidamist ei ole, siis seda wõimaldawad täiesti meie riigi-mõisad, kus täielik raamatupidamine ja täielikud aruanded on. Ma wõin aga öelda, et kuigi seal mõnes mõisas wäik-sed ülejäägid on, mis puhaskasu peawad andma, tegelikult ei ole seda ometi mitte, kui arwesse wõtta kõik maksud, nagu tu-lumaks, kapitaali protsent jne. Sarnasel korral leiame, et pea igas mõisas puudu-jäägid on. Wiimasel ajal on märgata niisugust rahapuudust, et wõimatu on edasi elada. Tuleb sagedasti niisuguseid juhtu-misi ette, kus peremehel ei ole niipalju raha, et ta saaks masinaõli osta wilja-peksu ajal, kus masin igapäew käima peab.

Siin öeldakse, et see kinnitus ei ole nii kohutaw, et tööandjad on sunnitud kin-nitama töölisi, nagu siin härra Johanson ette tõi, et see mitte otsekoheses mõttes nii ei ole, waid et tööandja selle töölise palgast maha wõtab, wõi palgast maha tingib. Ma tahaksin nüüd küsida, mikspärast siis see kohustus pannakse töö-

andja peale? Ma wõiksin ette tuua, et minu kodukülas on põllumees, kes lamab juba 6 kuud haigena maas, ning esialgul, kui ta haigeks jäi, ei olnud tal niipalju raha, et oleks wõinud haigemaija minna. (M. Martna, sd.: Seda tarwilikum on siis kinnitus.) Kui põllumehed ise end ei jõua kinnitada, kuid seadus seda peale paneb, kuidas jõuawad siis seda täita, mis neil üle jõu kõib. Meie wõime maal iga sammu peal niisuguseid peremehi leida, kes ei jõua omale üht korralikku weoriista ega kõigetarwilikumaid asju muretseda. On kindel, et iga töölise kinnitamine seaduse järele nõuab 6% palgast, see on umbes 2—3000 marka ja seda juba põllumehed kuidagi kanda ei suuda. Kõike seda arwesse wõttes, tuleks põllutöölised sundusliku kinnituse alt täiesti wälja jätta.

M. Martna (sd.): Austatud rahwasaadikud! Kui eelkõnelejate wäiteid kuulda, eriti eelkõneleja omi, siis peaks arwama, et põllumehed, nii kuidas sakslane ütleb, „juba wiimase wileaugu peal mängiwad“. (J. Soots, põl.: Nii see on ka.) See ei näi aga nõnda olewat, olgugi kui arwesse wõtta, et härra Tonkman oma talu minule kinkis. Kui meie aga teisi nähtusi waatleme, näiteks wõib ajalehtedest näha, et meil peaaegu igas suuremas keskkohas keskkool on, siis arwan, et seal koolis mitte niiwäga moonakate ega päiwiliste lapsed ei käi, waid peajasjalikult nende keh Wade taluomanikude lapsed. Ma tähendasin wahelhiüdes, et tung ülikooli wäga suur on. Ka sinna ei kipu mitte ükski moonakate lapsed, waid suurem osa on ikkagi nende näljaste talupidajate lapsi. Kuidas see kõik kooskõlas on härra Indermitte näidetega? Kui siin ette toodi näide kahest karjalapsest, kes kahekesi kokku 15 aastat wanad olnud, siis arwan, et 8- ja 7-aastaste laste peajud waewalt niisugust tarka wastust suutsid wälja mõelda. Ka mina olen karjalapsi näinud ja kui ma küsisin, kust nad pärit on, siis sain wastuse, et linnast. Need lapsed wiidi linnast maale karja. (W a h e l h ü ü e a s u n i k k u d e r ü h m a s t: M e i e k a r j a s e d o n m a a l a p s e d.) Wõib olla, et meie asunikud ei ole suutnud omale weel linnast karjalapsi otsida, kuid igatahes talunikud seda teewad. Ma wõiksin Tartust terve rea tunnistusi tuua ja polegi muud tunnistust waja, kui wõtta

see, et linnas nõu peetakse karjalaste kooli asutada. Kas see on asunikkude wõi talulaste jaoks? See on igatahes linnalaste jaoks. Selle wastu wõite ju waielda, kuid need wastuwaidlused ei kannata mingisugust arwustust.

Kui meie selle peale waatame, wõi põhimõtted üles seame, mispärast niisugune kinnitus sünnib, siis näeme, kui kinnitusajalugu waatame, et see käib käsi käes majanduselu terwenemise ning tugewnemisega. Meie ei wõi öelda, et kinnitame siis, kui meie juba rikkad küllalt oleme! Kinnitama peab just siis, kui rahwas weel rikas ei ole. Kui me waatame näiteks mõne teise kinnituse, näiteks tulekinnituse peale, mis sedasama laadi on, siis näeme, et majad, mis ilma kinnitamata maha põlewad, rahwamajanduslikult kodanikkudele ja riigile suurt kahju sünnitawad. Suurem jagu kodanikkudest kinnitawad omi maju selle peale waatamata, et kinnitusmaks wõrdlemisi suur on, ja et me weel rikkad küllalt ei ole.

Wõtame näiteks Soome, seal on peaaegu iga kolmas wõi neljas inimene elukinnitusseltsi liige. Kõigi niisuguste kinnituste põhimõte on ikkagi majanduselu terwendamine. Kui wastata küsimuse peale, mis on niisugune kinnitamine?, siis wõib öelda, et see pole midagi muud, kui ühe halwalt korraldatud asja paremale alusele seadmine ning selle majandusliku põhimõtte maksmapanemine. Oli see sulane wõi peremees, kelle haigust siin meelde tuletati, siis langeb niisugune haige, kui ta mitte õigel ajal parandatud ei saa, kogukonnale koormaks. Mina arwan, et meie sellest ajajärgust wäljas peaksime olema, kus meie haiged nende eneste hooleks jätame, mille tõttu nende perekonnad raskesse seisukorda satuwad. Ma ei tea, kas see instruksioon meil alles elab, aga kui ma wanasti maal elas, siis nägin, kuidas Mihkli kiriku ukse taga nõndanimetatud kirikusandid istusid ja armu palusid. Kirikuminejad wõtsid leiwakotid kodunt kaasa ning pistsid siis igale „sandile“ kannika pihku... Kui ma mitte wäga ei eksi, siis olen ma niisuguseid kerjuseid isegi siin keset linna kiriku ukse taga näinud! Oli olemas teataw õigus, mis inimestele anti, et nad kiriku uste taha istuma ja kerjama wõisid minna. Sel kombel ei wõi meie ju ometi neid asju edasi arendada lasta. Kui siin tähendatakse, et see majanduslikult suurt koormat

tähendab, siis pean mina ütleva, et ta seda tähendab kahtlemata, aga see koorem tuleb meil ikka kanda. Kui inimesed haigeks jäävad ja nad endid arstida ei saa, kuna neil see mitte võimalik ei ole, siis on see ometi meie rahvamajandusele koormaks, millest meie mitte ei pääse ja kui meie haigeid mitte ei arsti, siis sureb meil sedawõrd töötajaid rutem välja. See on meile aga rahvamajanduslikult äärmiselt kahjulik. Usun, et nii kogenud ja lugupeetud härradele, nagu härra Tamm, ei peaks ometi waja olema seda meelde tuletada! Otse kuulmata oli see tähendus siin, kui nimetati sellegi ühes ka „sinist esmaspäewa“. Et ka härra Holberg sellel arwamisel on, et kinnitamine kihutab inimesi ilmaaegu arsti juurde, nagu laupäewased ja esmaspäewased sagedad haigused, siis peab tähendama, et kui inimene on kuus päewa tööd teinud, siis peab ta end laupäewal ometi rohkem wäsinuna tundma, mispärast laupäewiti õnnetujuhtumised loomulikult sagedamad on. Kui sellejuures kõigeligemaks sidemeks „sinist esmaspäewa“ nimetati, et selle eest ka maksta tuleks, siis lükkas aruandja, härra Johanson selle juba tagasi. Aga wäga iseloomustaw on see, et tuuakse siin „sinist esmaspäewa“ ette selleks, et haiguskinnituseadust ei tuleks mitte wastu wõtta! Ma küsiksin siis, austatud härrad, teie käest, kuidas on lugu nende „siniste esmaspäewadega“, mis teie peale oma Wändra pidude välja kannatasite? (J. Holberg, põl.: Pole sinna saanud. — Härra Martna, küsige oma seltsimees Raua käest, kuidas nende „siniste esmaspäewadega“ on, kuidas Kohtla kassa tühi on ja kuidas seal mankeeritakse?) Ma ei tea tõesti mitte, missuguse Raua juurde ma pean minema, kuid ma katsun seda meele pidada ja küsin Kohtla Raua käest, kuidas sellega lood on.

Kui meie põhimõttelikult selle peale vaatame, siis on siin ainult asjaliku korraldamisega ja organiseerimisega tegemist. Raske koorem, mis haiguse kaudu inimeste peale langeb, tuleb nii kui nii ära kanda. Et see raske koorem parem korraldatud oleks, et ta üksikute õlgadele ei langeks, et üksik selle all kokku ei wäriseks, selleks on iga niisugune kinnituseadus mõeldud. Ja kui niisuguse kinnituseaduse wastu oldakse, siis pean ma

kahjatsedes ütleva, et ei suudeta selle seaduse ulatusest ega tema tähtsusest aru saada.

Juhataja **J. Tõnisson**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **L. Johanson**: Haiguskinnituseaduse wastu üldiselt pole midagi ette toodud. Ainult põllumeestekogude rühma esitajad on kõnelenud kinnituseaduse alla põllutööliste wõtmise wastu. Ometi ei ole selle põhjenduseks mingit wäidet peale „sinise esmaspäewa“ ja selle, kui wiletsasti põllumajandus ennast ära tasub, ette toodud. Kuid just sarnasel ajal, kus põllumajandus ennast wiletsalt ära tasub, on põllutööliste seisukord weel raskem, mispärast ka põllutööliste kinnitamine on wäga tarwilik, pealegi on põllumehele ka võimalus end wabatahtlikult kinnitada lasta. (R. Penno, as.: Selleks on tarwilik arstlik komisjon.) Ei ole mingit arstlikku komisjoni ette nähtud. Muidugi, kui inimene juba haige on ja siis tahab haigekassa liikmeks astuda, siis haigekassa teda wabatahtliku liikmena wastu wõtta ei wõi. Kui oleks härra Indermitte poolt tuntud põllumees kinnitatud olnud, siis oleks tema oma haiguse puhul saanud korraliku arstiabi ja poleks mitte kuus kuud haige olnud, waid oleks nüüd wast juba terve ja wõiks põllutööd teha. Selleläbi oleks põllumajandus ainult wõitnud. Härra Indermitte tõi meile ka sealha ja teisi hindasid ette, kuid ei näidanud sealjuures, missuguses ühenduses nad arstiabi ja toetusrahaga ning käesolewa seadusega on. Ette on toodud põllumeeste raske seisukorra wastu ka seda, et lapsi põllutööks liiga palju kasutatakse. Kuid selle wastu on ka kindlad seadused ja korraldused olemas. Kui meie vaatleme meie karjalapsi, siis leiame, et need on kas teenijate, palgaliste wõi linnalaste lapsed, wõi toodud üksikutest kehwestest kohtadest, nii nagu Peipsi äärest wenelaste lapsed. Peremeeste lapsed wõiwad ju ka karjas käia, aga kõik see ei kõnele ju ometi haiguskinnituseaduse wastu.

Juhataja **J. Tõnisson**: Aruandja poolt on ettepanek tehtud seadus esimesel lugemisel wastu wõtta. (Häletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus esimesel lugemisel wastu wõetud.

Riigikogu on ligi kaks tundi töötanud, kuulutan 15-minutilise waheaaja.

Waheaeg algab kell 6.50 min.

Pärast waheaega jätkub koosolek kell 7.20 min.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

Juhataja **J. Tõnisson**: Riigikogu koosolek kestab edasi.

6. Eesti wabariigi Tartu ülikooli seadus — I lugemisel.

Hariduskomisjoni aruandja **J. Jaanis**: Wäga luugupeetud Riigikogu liikmed! Juba Asutawa Koguga alates on otsitud ja rajatud meie üldisi hariduse sihte ja eesmärke, alguses rohkem üldharidusliikude koolide korralduste alal, viimase paari aasta jooksul ka kutsekoolide mõtte õhutamise, ümberkorralduste ja ellukutumise läbi. Koolikorralduse tähtsusega arwestades esitati Asutawale Kogule omal ajal tähtsamate hariduselu käsitawate seaduste eelnõud, nimelt algkooli, üldharidusliikude keskkoolide ja ka kõrgema kooli — ülikooli — seadused. Et Asutaw Kogu kõiki neid laiaulatuslikka kooli- ja haridusküsimusi loomulikult oma pooleteise-aastase seadusandluse töö juures lahendada ei suutnud, ja et sel ajal weel meil ka kogemused ja elustingitud juhtnõõrid puudusid, siis ei ulatanud Asutawa Kogu tegewus kaugemale, kui meie makswa algkooliseaduse arutamiseni, mis 7. mail 1920 a. awalikkude algkoolide seaduse nime all wastu wõeti, ühes sellega ka uuele sihile — ühtluskoolile — alust pannes. Alus wastutusrikkale tööle oli nimetatud seadusega pandud, kuid järgnewad sammud jäid meie esimese rahwaesituse poolt astumata. I Riigikogu jõudis wastu wõtta samuti ainult ühe hariduselu korraldawa seaduse, see on, awalikkude keskkoolide seaduse, 7. detsembrist 1922 a. Ühtluskooli seadusandluse kawast jäi teostamata wiimane, kõrgem lüli — ülikooli seadus. Juba jaanuarikuus 1920 a. esitati Asutawale Kogule Wabariigi Walitsuse poolt „Tartu ülikooli ajutise korralduse“ seaduseelnõu, mille läbiwaatamine niihästi Asutawa Kogu kui ka I Riigikogu poolt teostamata jäi ja millega ka ei rutatudki, sest olemasolewate teoreetiliste andmete juures puudusid weel

praktilised kogemused ja kindel ülewaade selle kohta, missuguse kuju meie ülikool omandama peab ja missuguste nähtuste peale ülikooli elu korraldawas seaduses iseäranis rõhutada tuleks. Ligi nelja-aastased kogemused Asutawa Kogu päewilt käesolewa ajani on „kogemusi ja äranagemusi andnud selleks, et ülikooli arenemiswõimalusi ja tarwidusi meie iseäralikkude olude kohaselt fikseerida.“ Praegu seisab teie ees, austatud Riigikogu liikmed, Riigikogu hariduskomisjoni poolt läbiarutatud ülikooli seadus, mitte ajutise korralduse, waid püsiwa alalise seaduse näol. Tartu ülikooli juurde lähemalt tulles, peatan weel enne praegu wäljakujunenud ülikoolitüüpide juures, et otsusele jõuda, missuguse tüübi alla meie ülikool arutamise all olewa seaduse põhjal kuulub. Ajalooliselt wäljaarenenud mitmesuguseid Wana- kui ka Uueilma kõrgemate koolide — ülikoolide — omadusi ja iseäraldusi jälgides, selgub, et kõiki olemasolewaid ülikoole 3-me liiki jaotada wõib, nimelt Inglise, Prantsuse ja Saksa tüübid. Inglise ülikoolitüüpe iseloomustawad kaks wanemat Inglise ülikooli: Cambridge'is ja Oxford'is. Mõlemad nimetatud ülikoolid, iseäranis aga Cambridge'is, on kõige rohkem oma keskaegsest tüübist pärandanud ja kuulurwad sellepärast ka ülikoolide algtüüpide hulka, mis Bolognas ja Prantsusmaal — Pariisis — XIII aastasaja algul tekkisid. Inglise ülikoolide peatundemärgid on: esiteks, nad on eraõppeasutused ja täiesti riigiwõimust rippumatud autonoomsed korporatsioonid, teiseks, kõik Inglise ülikoolid juhiwad iseseiswalt omi asju ja peawad endid ülewal: a) ülikooli liikumata waranduste rendist, b) kolledshite — colleges — kindlatest maksudest, c) üliõpilaste immatrikuleerimise maksust, d) eksamite ja diploomide tasust, e) ülikooli senatliigete maksust ja f) juhusliikudest annetustest. Ühesõnaga, riiklikul administratsioonil ei ole ülikooli walitsemisega ega juhtimisega ühtegi tegemist. Ülikoolides on oma internaadid, nagu see keskajal oli, kus üliõpilased õppejõududega koos elawad, moodustades midagi kloostri sarnast asutust.

Õppetöö omakorda tuletab nii sisuliselt, kui ka wormi poolest meelde wanu keskaegseid ülikoole oma peateaduskonna — „facultas artiumi“ga eesot-

sas. Ülikooli õppetegewuse eesmärk on anda üldist, rohkem laiemat ja põhjalikumat haridust, mis kohane Inglise gentlemanile. Teaduslikkude uurimiste ülesanded, samuti ka eriline ettevalmistus praktilise elukutse alal ei puutu Inglise ülikooli, õigem ülikoolid ei näe oma ülesandeid mitte selles. Ülikooli õppeaineteks on seal üldhariduslikud ained, nagu keeled, ajalugu, mõtteteadus, matemaatika ja loodusteaduslikud ained. Õpetus kannab rohkem kooli iseloomu ja sünnib ka mõnikord kodusel teel. Üliõpilaste wastuwõtmine kolledshitesse sünnib tunnistuste kaudu wõi eksamitega teatud ainetes. Ainult usuteaduslikud ained on ammust ajast Inglise ülikoolides erilisel, eesõigustatud seisukohal. Wiimase ajal on siiski ka juriidilised teadused rohkem silmapaistwama koha omandanud ja neid ei käsitata mitte üksi teoreetiliselt, waid nende käsitamisele järgnewad ka praktilised harjutused, nõnda nimetatud „inns of court'is“.

Arstiteadust õpitakse suurtes linnas ja ülikoolide haigemajades. Ülikoolide seadusandlus sünnib ülikooli senati kaudu. Senat koosneb suurest hulgast inimestest, kelle arw ulatab mitmeteistkümne tuhandeni. Tegelik ülikooli juhtimine on vice — abi — kantsleri käes, keda walitakse 2 aasta peale kolledshite direktorite seast. Tähtsamate küsimuste otsustamiseks on ülikooli nõukogu, kes seisab koos 16 erilisel walitud wolinikust, kes aegajalt wahelduwad. Distsipliini asjus tegutsewad 2 kuueliikmelist distsiplinaar kohut: üks ülikooli diplomeeritud liigete, teine üliõpilaste tarwis ja kannawad nime: „sex viri“.

Teine ülikoolitüüp — Prantsuse tüüp — on täielik wastand Inglise ülikoolile, sest Prantsuse ülikool on kõige kaugemale läinud wanast keskajast ülikoolitüübist. Suur Prantsuse rewolutsioon häwitas wana Prantsuse ülikooli samuti, nagu tema seda ka teiste ennerewolutsiooniliste asutustega tegi, et aset walmistada uuele ehitusele geomeetrilise skeemi järele. Kuid ärähawitatud, iganenud keskaja ülikoolitüübi asemele ei andnud Prantsuse rewolutsioon ühtegi uut. Uuele ülikooli ülesehitamisele asuti alles pärast rewolutsiooni, keiserriigi — Napoleon I. — päewil. Wana ülikooli — „universitas magistrorum et scholariumi“ — asemele, mis Pariisis, näiteks 4 teaduskonnast koos seisis, nimelt usuteadus-

konnast, õigusteaduskonnast, arstiteaduskonnast ja kunstiteaduskonnast, kutsuti ellu üksteisest äraeraldatud riigi spetsiaal — eri — koolid mitmesugustele elukutsetele ettevalmistamiseks, mis teaduslikku ettevalmistust nõuawad. Esimestena leidsid teostamist õigusteaduskonnad ja arstide koolid. Paralleelselt nendele tegutses kuidagi moodi ka edasi filosoofia teaduskond kahe osakonnaga — faculté des lettres — humanitaar osa ja faculté des sciences — ehk meie praegune matemaatika — loodusteaduskond. Wana teaduskondade koondamine ühiseks uniwersitas'iks kadus ära ja see ongi Prantsuse ülikooli üheks peatundemärgiks. Ka nimetus — ülikool — „universitas — oleks Prantsemaal kadunud, kui tema poleks saanud teise tähenduse. „Université de France“, selle nimetuse all tuntakse praegu suurt üleriiklikku haridusministeeriumi administratiwset korporatsiooni, mille alla käiwad kõik koolid, alates algkoolist ja lõpetades kõrgema erikooliga. Täheandab, Prantsuse ülikoolitüübi iseloomustawateks omadusteks on: 1) nende organisatsiooni erinewus selle poolest, et üksikud teaduskonnad ühte terwikut ei moodusta, nagu see Inglise ja iseäranis weel Saksa tüübi juures wälja paistab; 2) üksikud teaduskonnad, kui endised ülikooli osad, on riiklikud asutused, mille eesmärk teatud kutse-alale ettevalmistamine; 3) nendel puuduwad teaduslikud ülesanded; 4) professorid on riigiametnikud ja kui sarnased käiwad riiklikkude katsete alla; 5) teaduslikud uurimised ja üldteaduslik ettevalmistus kuuluwad: esimene — Prantsuse akadeemiale, teine — eriettevalmistuskoolidele. Alles III., tähendab praegune, wabariik on alanud, ja mitte ilma tagajärgedeta, üksikute teaduskondade koondamist ühiseks ülikooliks, kellel oma korporatiwsed õigused ja ülesanded, mille tagajärjel nendes ka teoreetilised, teaduslikud tööd elustatud on. 16 Prantsuse ülikoolis on suuremalt osalt juba teaduskonna koondamise printsip läbi wiidud, kuid täielikku kõikide teaduskondade ühendamist ei ole weel suudetud teostada. Wastawalt ülikooli — „Université de France“ — erimõistele, kui regionaalse kooliwalitsuse administratsioonile, on ka Prantsuse ülikooli rektoril erilised ülesanded, nimelt teatud arwu département'ide koolide walitsuse juhatajaks olla, nii siis wa-

litsuse ametnik haridusministeeriumi kohapealse järelwalwe teostajana. Iga Prantsuse ülikool, kui õppeasutus, edendab praegu peale rahvusliku kaswatuse ja elukutsele ettewalmistuse, ikka rohkem ja rohkem oma ümbruskonna teaduslikku uurimist — näiteks, uurides kohapealseid ajaloo-sündmustikka, keelt, majanduslikka küsimusi jne. — Õpiaeg Prantsuse ülikoolis on 2—5 aastani, selle järele, mis õppija kätte tahab saada. Ülikooli wastuwõtmine sünnib peale lütsemide lõpetamist wõi erakeskkoolide, kolledžite, lõputunnistuse ettenäitamist ja teatud ainetes eksamitegemist.

Wahepealne ülikoolitüüp on Saksa ülikool, mis oludekohaselt edasi arenenud ja osalt ka wanast ülikooli korraldusest päritud, osalt jälle mitmesuguseid uuendusi omaks tunnistanud on. Ülikooli korraldustes keskteed otsides on Saksa ülikoolid kõigesuuremat mõju awaldanud terwes Euroopas. Enne ilmasõda olid oma korralduste poolest Saksamaa kõrgema kooli mõju all: Austria, Shweitsi, Hollandi, Skandinaawia, Soome ja Wene ülikoolid. Saksa ülikoolid on vähem moderniseeritud, kui Prantsuse ja oma algüübist jälle kaugemal kui Inglise omad. Saksa ülikool on nagu Prantsusmaalgi riiklik asutus; ülikoolid asutab ja peab ülewal riik ja nad kuuluvad ka üleriikliku administratsiooni alla. Kuid Saksamaa ülikoolidel ei puudu ka oma wanad korporatiivsed eesõigused: neil on teatud määral omawalitsus — autonoomia — nad waliwad ise oma walitsusorganid, nagu rektori, senati, dekaanid; neil on ka suur mõju õppetoolide täitmise juures kõigepealt selleläbi, et doktori-eksamite abil ja eradotsentide kütsumise teel, ülikoolid ise nende isikute kontingendi kindlaks määravad, millest õppepersonaal välja kujuneb, teiseks ka selleläbi, et teatud kateedrite wõi õppetoolide täitmisel neil õigus on walitsusele omi kandidaate esitada. Oma sisemises koosseisus on Saksa ülikoolid ka väga palju oma algkujust omandanud, nimelt on seal kõik neli ajaloolist teaduskonda: õigus-, usu-, filosoofia- ja arstiteaduskond allés hoidunud, millega Saksa ülikoolid niihästi Inglise kui ka Prantsuse kõrgematest õppeasutustest lahku läbewad.

Kui nüüd Saksamaa ülikoolide ülesandeid, nende sisemisi omadusi hinnata, siis peab kõigepealt seda tähele panema,

et Saksamaa ülikoolid ühel ja samal ajal teaduslikkude uurimiste ja kõrgema hariduse allikad on, kus üldharidust ühes spetsiaal ja professionaal haridusega antakse. Samuti kui Inglise ülikoolis antakse Saksa ülikoolis laiemat ja põhjalikumat üldharidust, mis peaaesjalikult filosoofia-teaduskonnas sünnib ja Saksamaa ülikooli Inglise ülikoolidega sarnastab, siin on wõimalik ka kõrgema haridusega elukutse erialale ette walmistada, näiteks kohtuniku, arsti, waimuliku ameti, kõrgemate administratsioonide ametnikka ja keskkooliõpetajaid. Lahkuminek Saksa, Prantsuse ja Inglise ülikoolide wahel seisab selles, et esimesed teaduslikkude tööde koonduskohad on, mis kahe wiimase kohta öelda ei saa. Saksamaal on ülikooli professor ühtlasi õpetaja ja teaduste uurija, kusjuures wiimane professori pealesanne on. Nii wõiks tähendada siis, et Saksamaa ülikoolides esiplaanil ei seisa mitte praktilisele elukutsele ettewalmistamine, waid lähem teaduslikkude uurimiste ja nende meetodidega tutwustamine. Ühine õpetuse jagamine ja teaduslik uurimine iseloomustawad Saksa ülikooli.

Oxford'is ja Cambridge'is on oma kuulsad teadusmehed, kuid keegi ei mõtlegi nimetada Inglise ülikooli teaduslikkude uurimuste kandjateks. Seepärast on ka arusaadaw, et paljud Inglismaa teaduse esitajad ja kuulsused, nagu Chr. Darwin, H. Spencer, kaks Mill'i, Carlyl, Hubbon, Bentam, Ricardo, Jung, Lock, Hobbes ja Bacon seisid ja tegutsesid väljaspool ülikooli. Nende kohta wõiks öelda, et neid raske ka ette kujutada oleks Inglise oludes ülikoolitegelastena, ülikooli õppejõududena. Inglise ülikooli professorite kohta wõiks tähendada koguni, et nad ka akadeemilise noorsoo õpetajad ei ole selles mõttes, nagu see tuntud Saksamaal. Nad esinewad küll teaduslikkude loengutega, kuid ülikooli õppetegewus sõna kitsamas mõttes on nõndanimetatud fellows'ite ja tutors'ite käes. Samasugune seisukord on ka umbes Prantsusmaal. Teaduste uurijad, kuulsad õpetlased kuuluvad akadeemiasse, „Institut de France“ise: nad wõiwad olla ka „Collège de France“i wõi „Sorbonne“i liikmed ja kui sarnased esinewad mõne awaliku — igaihele waba — ettelugemiseega aasta jooksul, aga Prantsuse professorid ei ole mitte igapäewased akadeemilise noorsoo õpetajad,

nagu meie seda Saksamaal tunneme. Ja ühtlasi ka ümberpöörduvalt võiks öelda, et üksikute teaduskondade õppejõud, iseäranis veel prowintsis, ei ole veel mitte iseseiswad teadusmehed, kes tuntud oma eriuurimustega. Saksamaal on maksew järgmine printsip: kõik ülikooli õpetajad on ühtlasi ka teaduslikud uurijad ehk päris õpetlased ja ümberpöörduvalt — kõik tõsised teadusmehed on ühtlasi ka ülikooli õpetajad. Muidugi tuleb ka siin erandid ette, tähendab, leidub ka kuulsusi teaduses, kes kunagi ülikooli professoritena tegutsenud ei ole, wõi jälle wõib ka Saksamaa keskkooliõpetajate seas leida teadusilma kuulsusi. Kuid need on ikkagi erandid. Üldine reegel on see, et õpetlase nimi ja ülikooli professori tegewus järjest ühte langewad.

Peale neid üldisi märkusi ja lühikest ülikoolitüüpide iseloomustamist läheme üle meie Tartu ülikooli juurde.

Tartu ülikool on kõigewanem Eestis tegutsew õppeasutus. Tema tekkinine ulatab Eesti ajaloo Rootsi ajajärku, sest teatawasti on ta asutatud Rootsi kuningas Gustaw II Adolffi poolt. 30. juunil 1632 a. kirjutas Gustaw Adolf Nürnbergi sõjalaagris — 30-aastase sõja ajal — Tartu ülikooli asutamise aktile alla, nimetades seda „academia Gustawiana“. Tartu ülikooli wanuse ja tegewuse ajaga wõistleb Eestis veel üks kool, see on nimelt Tallinna linna I poeglaste gümnaasium, mis Wene ajal Nikolai gümnaasiumi nime all tuntud oli ja mis samuti 1632. aastal asutatud.

Tartu ülikooli esimene tegewusaeg oli kõigist 24 aastat, mille järele Tartu linn wenelaste kätte sattus, kes 5 aastat linna üle walitsesid, kuid see juhtumine sai saatuslikuks ülikoolile. Ülikool pidi sekskoraks lõpetama oma tegewuse ja alles 1690. a. Karl XI ajal awab ta uuesti oma ukse „Academia Gustawiana Carolina“ nime all. Kuid seekord Tartus kõigist 10 aastaks, sest põhja sõda sundis ülikooli Pärnu üle minema, kus ta veel kümme aastat tegutses ja Peeter Suure Eestimaa — õigem Baltimaade — waldamisega oma tegewuse 92 aastaks lõpetama pidi, et alles Aleksander I ajal 1802. a. oma tegewust jälle uuesti Tartus jätkata. Samuti kui Rootsi ajal oli ka Wene ajal Tartu ülikoolil 4 ajaloolist teaduskonda: 1) usuteaduskond, 2) õigusteaduskond,

3) arstiteaduskond, 4) filosoofia-teaduskond. 1850. a. lahutatakse filosoofia-teaduskond kaheks iseseiswaks teaduskonnaks: ajaloo-keeleteaduse ja füüsika-matemaatika teaduskonnad. Samasel kujul — 5 teaduskonnaga — töötas Tartu ülikool kunni suure ilmasõjani ja Wene rewolutsioonini, olles alguses Saksa, siis Wene kultuuri kandja ja poliitiliselt eestlastele mitte erapooletu kõrgema hariduse ja ühtlasi ka teaduseallikaks.

Ehk Wene keiser küll ülikooli kuulsa rektori G. T. Parrot'i mõjuawaldusel „Wene riigi üldiseks kasuks“ awas, ei saa ometi salata, et tema wõõrarahwusliku ja ümberrahwustamise tendentsi peale waatamata wiimase saja aasta jooksul kunni rewolutsioonini ja meie iseseiswuse saawutamiseni Eesti rahwa ajaloos ja arenemiskäigus suurt osa on etendanud.

Kui kõrgem teadusliikkude ülesannetega õppeasutus, mis ka teatud ajajärkudel, — Saksa ajajärgul rohkem, kui Wene ajal, mis 1889. a. peale arwatakse, — Baltimaa ja eraldi ka Eesti loodusesse tungida püüdis, teisi kodumaa elunähtusi aga küll vähem käsitas, oli tal ometi suur tähtsus kui õppeasutusel, mis meie rahwa keskel töötas ja sellega ka rohkem eestlastele kõrgema teaduseallika kättesaamist wõimaldas. Meie teame ju kõik, et meie tähtsamad riigirajajad ja ka praegusedki tegelased oma silmaringi laiendanud ja teadmisi Tartu ülikoolis ammutanud on. Tartu ülikooli kaudu pidas õppiw Eesti üliõpilaskond kontakti oma maa ja rahwaga, mille tõttu meie täna siin „Eesti wabariigi Tartu ülikooli“ põhikirja ehk seaduse arutamisele asume.

Tartu ülikool algab Eesti ülikoolina oma ametlikku tegewust 1. detsembril 1919. a. Selleks päewaks oli ülikoolis 58 professorit ja dotsenti ning 18 mitmesugust õpetajat, kuna üliõpilaste arw oli 351. Sealt saadik on Tartu ülikool jõudsasti kaswanud niihästi õppejõudude kui ka üliõpilaste arwu poolest. Praegu on ülikoolis 70 professorit ja peale selle veel 59 mitmesugust teist õppe- ja abiõppejõudu, üliõpilasi nimekirjas 4942, kuna nende tegelik arw üle 4500 ei ulata. Et iseloomustada, kui suurem mõõdul meie ülikool on kaswanud wiimase wiie aasta jooksul, selleks luban omale mõned andmed ette tuua. Nagu tähendatud, oli Tartu ülikoolis 1. detsembril 1919. a. umbes 351 üliõpilase ümber. 1920. a. on Tartu ülikoolis 1738 üliõpilast, tähendab, ühe aasta

jooksul tuli juurde 1371. 1921. aastal loetakse Tartu ülikoolis 2484 üliõpilast, tuli juurde 746. 1922. aastal oli üliõpilasi 3179, tuli juurde 695. 1923. aastal — 3985, tuli juurde 806. 1924. aastal 4942, tuli juurde 1147. Nii siis, ümmarguselt võib öelda, et nende ametlikkude arvude juures näitab Tartu ülikool jõudsat kasvamist, kusjuures iseäranis silmapaistvad esimene aasta pärast sõja lõpetamist ja käesolew aasta. Sellel aastal ulatas üliõpilaste arv, kes ülikooli astunud, üle 1000. Kuid nagu ülikooli ringkondadest teada, ei wasta see nimekirjas olew arv tegelikule üliõpilaste arvule, ja olemasolewate andmete põhjal ei tõuse tänawu selleks ajaks, kus lõpulikult üliõpilaste koosseisu nimekirja selgunud, 15. oktoobriks, mitte üle 4500.

Senni on tegutsenud ülikool ajutiste Eesti, Wene ja Saksa okkupatsiooni määruste alusel, mis ta tegewust ja ülesandeid juba sellepärast raskendasid, et neil määrustel ajutine iseloom oli. Neist raskustest on kirjutatud ajalehtedes, nende üle on kurtnud ülikooli tegelased ja wastutawad juhatajad. Käesolew seadus lahendab need raskused ja annab ülikoolile kindla aluse, määrates talle uued sihid wastawalt meie oludele ja iseseiswa riigi kõrgema kooli ülesannetele.

Esitatud seadus, mis 14 peatükist ja 119 paragrahwist koosneb, wiib Tartu ülikooli kõige lähemale Saksa ülikoolitüübile. Ta on riiklik asutus, sisaldab eneses peale teiste kõik wanad ajaloolised fakulteedid ehk teaduskonnad. Seadus näeb ette ka ülikooli omawalitsuse ehk autonoomia, mis olude sunnil just kõige-ideaalsem ei ole. Peaasi on aga see, et selle seaduse põhjal Tartu ülikool kõrgemaks rahvuslikuks õppeasutuseks wälja peab kujunema. Juba seaduse esimene peatükk, mis ülikooli ülesandeid defineerib, rõhutab seda, et ta üldiste teaduste edendamisega eriti Eesti elu käsitlewaid teadusi edasi wiima peab. Ülikoolile seab seadus üles kolm eesmärki: 1) edendada teadusi; 2) anda kõrgemat teaduslikku haridust ja wiia teadust rahwa keskele; 3) walmistada ette riigi ja rahwa tööle tarwilikkude eriteadmistega warustatud asjatundjaid. Püsites selles osas täiesti Saksa ülikoolitüübi alusel, on see ka meile kui wäikerahwale täiesti arusaadaw juba selleläbi, et meie oma piiratud majanduslikkude ja waimliste jõudude poolest ülikoolist puht teadusetemplit teha ei saa,

waid siin on tarwis ühendada teaduste edendamist ja praktilisi tarbeid, mis meie riigi kui ka ühiskonna nõuded üles seawad. Et praktilised nõuded seaduse järel koguni ülekaaluski on, seda tõendab juba asjaolu, et käesolew ülikooli põhikirja oma wanalt traditsiooniliselt aluselt ära nihkunud on. Peale nelja ajaloolise teaduskonna — usu-, õiguse-, filosoofia- ja arstiteaduskonna, ja 19. aastasajal wäljakujunenud matemaatika-loodusteaduskonna — on weel kaks uut teaduskonda, nimelt põllumajanduse ja loomaarsti teaduskond. Nii siis, kokku 7 teaduskonda, mis ka mujal noortes riikides, nagu Läti ja Leedu, teostamist on leidnud. Läti ja ka Leedu on oma ülikooli juurde koondanud weel politehnikumi harud, nii et Riia ülikool näiteks 11 fakulteedist koosneb.

Õppe- ja asjaajamise keeleks on ülikooli põhikirjas ette nähtud riigikeel ja wõõraste keelte tarwitamine on ainult erandina lubatud. See on teine tundemärk, mis ülikoolile rahvusliku sihi kindlaks määrab. Kaks paragrahwi, teine ja kolmas, on põhjapanewad ülikooli autonoomia seisukohalt. Kuid ka §§ 17 ja 20, mis rektori wõimust ja ta walimistest räägivad, ei ole sellelt seisukohalt vähem tähtsad, ja kui neis paragrahwides nagu ülikooli autonoomiat ja ülikooli nõukogu wõimupiire rohkem haridusministeeriumi seisukohalt käsitatakse, siis rohkem meie oludega arwestades, kui et siin mingisugused erilised püüded wõi sihilik tagamõte oleks. Üldiselt ei saa aga haridusministeerium ilma ülikooli arwamist ära kuulamata ülikooli puutuwaid küsimusi otsustada.

Ülikooli walitsemine kuulub: neljale organisatsioonile ja kolmele isikule. Need neli ülikooli walitsewat organisatsiooni on ülikooli walimiskogu, teaduskondade walitsus ja nõukogu ja rektor, prorektor ja dekaanid. Walimiskogu ülesanded on, nagu see seaduses ette nähtud, rektori ja prorektori walimine ja normaal õppekohatade arwu juures koosneb walimiskogu 132 isikust. Need 132 walimiskogu liiget on kõigepealt professorid, dotsendid ja teised õppejõud, kes waliwad seaduses ettenähtud korras iga täie wõi algawa 5 kohta ühe esitaja walimiskogusse. Teine ülikooli juhtiw asutus, on ülikooli nõukogu, kes ülikooli sisemisse ellu puutuwaid küsimusi otsustab. Tema ülesanne on arutada majanduslikka küsimusi ja toi-

metada mitmesuguseid walimisi ja otsustada õppejõudude ametist wabastamise küsimusi. Tema on wõrreldes endise Wene ülikooliga ja wäljamaa ülikoolidega redutseeritud asutus ja seisab koos 37 liikmest; kuna teiste ülikoolide põhimõtte järele, kus kõik hääleõiguslikud teaduskonna liikmed nõukogust osa wõtawad, tõuseks nõukogu liigete arw 125 peale. Selle seaduse järele moodustatakse ülikooli nõukogu ülikooliwalitsuse liigetest ja teaduskonna esitajatest iga wiie wõi algawa wiie liikme kohta üks esitaja. Teaduskonna esitajad walitakse kaheks aastaks.

Mis puutub kolmandasse ülikooli juhtiwasse organisatsiooni, see on ülikooliwalitsusse, siis otsustab ülikooliwalitsus mitmesuguseid administratiivseid, majanduslikku ja distsiplinaarseid asju, hoolitseb korraliku teadusliku ja õppetöö võimaluste eest. Ta koosneb kõigist 9 liikmest: rektorist, prorektorist ja seitsmest dekaanist. Rektori wõim, peab siin alla kriipsutama, on ülikooliwalitsuses domineeriw.

Neljas walitsemisorgan on teaduskondade kogud, kes juhatawad, korraldavad ja edendawad teaduskondade teaduslikku tööd; teaduskonna kogud' otsustawad ka teaduslikkude astmete andmist ja teaduslikkude tööde eest autasu määramist. Nad koosnewad kõigist teaduskondade professoritest ja dotsentidest. Dekaanil on teaduskonna kogus samad õigused, mis rektoril ülikooli nõukogus, tähendab, kutsub kokku, juhatab ja wõib ka teatud otsused seisma panna, kui need otsused mitte dekaani pooldamist ei leia. Teaduskonna kogude koosolekutest wõiwad osa wõtta ka teised teaduskondade õppejõud, kui küsimuse all on asjad, mis nende õppeainetesse puutuwad.

Peale nende nelja organisatsiooni juhiwad ülikooli weel üksikud isikud, need on rektor, prorektor ja dekaanid. Rektor on ülikooli seaduslik esitaja, ülikooliwalitsuse, nõukogu ja walimiskogu juhataja, tema peal on ülikooli tegewuse seaduslik järelwalwe ja wastutus ülikooli waranduse alal- ja korrasoleku eest. Rektor hoolitseb selle eest, et ülikooliwalitsuse ja nõukogu seadusepärased otsused täidetakse ja otsustab jookswaid asju, ühtlasi kuulub ka rektori alla üliõpilaste wastuwõtmine. Rektori walib walimiskogu kolme aasta peale Eesti riikkondsusesse kuuluwate professorite seast, kuna ametisse kinnitab nad Wabariigi Walitsus.

Erilistel juhtumistel, nagu see käesolewa seaduse § 20-das ette nähtud, kahekordse rektori kandidatuuri mittekinnitamise puhul wõib ka Wabariigi Walitsus haridusministri ettepanekul rektori ametisse määrata.

Mis puutub prorektorisse, siis on tema rektori abi; suure hulga üliõpilaste juures wõib rektoril abiks olla rohkem kui üks prorektor, nagu käesolew seadus seda ette näeb. Erilisi ülesandeid prorektoril ei ole, kuid siiski wõidakse rektori ettepanekul prorektori peale mõnesuguseid ülesandeid' panna.

Peale rektori ja prorektori juhiwad ülikooli elu dekaanid. Dekaanil on teaduskonnas samad ülesanded, mis rektoril nõukogus. Tema teostab teaduskonna walitsemist, hoolitseb teaduskonna seaduspäraste otsuste täitmise eest ja walwab teaduskonna õppejõudude korraliku ülesannetäitmise järele.

Igal teaduskonnal on üks dekaan, keda walib teaduskonna kogu kolme aasta peale, teaduskonna professorite hulgast, kes Eesti keelt mõistawad. Peale selle on seaduses weel ette nähtud see asjaolu, et peale ühe dekaani, kes teaduskonda juhib ja wäljaspool teaduskonda esitab, wõib sellel dekaanil ka weel abidekaan olla. Walimisi toimetatakse detsembris, ametiaeg algab 1. märtsil, ametisse kinnitab haridusminister. Dekaanil abiks wõiwad olla ka prodekaanid, kelle tarbe otsustab ülikooli nõukogu ja kinnitab ametisse ülikooli ettepanekul haridusminister. Nagu sellest seadusest on näha, on walitawate ametite wastuwõtmine sunduslik ja ainult mõjuwatel põhjustel, mida ülikoolinõukogu wõi teaduskonna kogu makswaks tunnistab, wõib üks wõi teine nõukogu liige walitud ametist lahti öelda.

Ülikooli majapidamises on ülikooliwalitsusel abiks majanduskomisjon. Tegelik majanduslik juhtimine kuulub aga käesolewa seaduse põhjal majandusosakonnale. Majandusosakond koosneb 4 liikmest: rektorist, ja kahest ülikooli nõukogu poolt kaheks aastaks walitawast õppejõust ja majandusosakonna juhatajast. Tarwiduse korral wõib küsimuste otsustamisele ja küsimuste arutamisele sõnaõigusega asjatundjad kutsuda.

Mis puutub ülikooli õppejõududesse, siis jagunewad käesolewa seaduse järele ülikooli õppejõud' määralisteks, ülemääralisteks ja abiõppejõududeks. Määralistes tea-

duste õpetajad on professorid ja dotsendid, ülemääralsed — teaduslikkude õppeülesannete täitjad ja eradotsendid. Määralisteks abiõppejõududeks on prorektorid, astronoom-observeraator, eriainete õpetajad ja keelte lektorid. Ülemääralsed — kõik muud abiõppejõud, keda tarwitudust mööda ametisse seatakse.

Kui küsimus üles seada, kui suur oleks Tartu ülikooli õppejõudude arw käesolewa seaduse järele, siis wõin tähendada järgmist: jaotades Tartu ülikooli õppejõud kolme liiki, saaksime järgmise pildi: professorid — 94, dotsente — 31, ja abiõppejõudusid — 19, kokku 144.

Mis puutub küsimusse, kuidas õppejõud ülikooli walitakse, siis pean tähendama, et ülikooli õppejõudude kutsumine sünnib kahel teel: kutsumise, wõi wõistluse teel. Kutsumise tee on ette nähtud sel juhtumisel, kui on tegemist kuulsusega, kelle nimi teadusilmas tuntud on ja kelle kohta teaduskonnal wõi ülikoolil sarnased andmed on, et tema väljaspool wõistlust wõib ülikoolis töötada. Kui aga ei leita sarnaseid teadusmehi, siis korraldatakse käesolewa seaduse järele wõistlus. Ülikooli professori leidmine on wäga täpselt käesolewas seaduses ette nähtud ja ühtlasi ka ära tähendatud, et see ei tohi kesta üle ühe aasta ja äärmisel juhtumisel, kui teaduskonnad sellega walmis ei saa, wõib ka haridusminister oma äranägemise järele wastawa õppejõu ametisse määrata. Muidu aga walib professori ametisse ülikooli nõukogu ja lõpuliikult kinnitab haridusminister, mis ühe kuu jooksul 1—3 kandidaadi hulgast peab sündima.

Dotsendid, kes teine liik ülikooli õppejõude, walitakse ametisse samal wiisil. Siinjuures peab tähendama ühe asjaolu peale, et kui hariduskommisjonis arutamisel oli ülikooli seadus ja kui õppejõudude juurde jõuti, siis tulid käesolewas seaduses muudatused ette wõtta. Teatawasti oli selles seaduses, mida omal ajal Wabariigi Walitsuse oli esitanud Riigikogule, 2 liiki õppejõude: professorid ja dotsendid. Hariduskommisjon arutas seda küsimust ja leidis, et 2 määralse õppejõu, nimelt professori ja dotsendi wahel, peaks olema weel üks, üleminekuaste. Haridusministeerium esitas Wabariigi Walitsuse kaudu täienduse, mis komisjonis wastu wõeti, nii et Tartu ülikooli juures käesolewa seaduse järele peaks olema kolm astet; 1) dotsent, 2) erakorraline profes-

sor ja 3) korraline professor. See muudatus oli tarwis ülikooli põhikirja sisse wiia selleks, et nagu ma juba tähendasin, luua wahepealset ülemineku-astet.

Käesolew seadus määrab ära ka professorite töö, nimelt on professorite ja dotsentide nädalatundide arw kuus, kusjuures rektori, prorektori ja dekaanide nädalatundide norm määratakse kindlaks palgaseaduses. Nende 6 tunni hulka wõetakse wastawalt arwesse ka praktilised tööd.

Mis puutub ülemääralistesse abiõppejõududesse, siis ülemääraliste abiõppejõudude ametiseseadmine sünnib wastawate teaduskondade määramisel ning walimisel ja ülikooliwalitsuse kinnitamisel. Professorite ametiaeg kestab kunni pensioniseaduses ettenähtud ajani wõi 65 aasta wanuseni. Seda aega wõib pikendada haridusminister ülikooli nõukogu ettepanekul 5 aasta wõrra, nii et maksimaalne ülikooli õppejõu tegewusaeg kestab kunni 70 aasta wanuseni.

Üheks uuenduseks käesolewas ülikooli seaduses, mis Wabariigi Walitsuse poolt esitatud eelnõus täiesti puudus, on üliõpilaste organisatsioon. Meie teame wäga hästi, kui suur tähendus üliõpilaste organisatsioonidel on olnud ennemalt ja kui suur tähendus neil on ka praegu. Keskaastasadel, kui tekkisid esimesed ülikoolid Põhja-Itaalias, siis läksid teadust ammutama mitte ainult oma riigi, ega oma maa rahwad, waid sõitsid kaugelt kokku mitmesugustest rahwustest isikud, kes seal haridust tahtsid saada. Sarnases seisukorras oli loomulik, oli arusaadaw, et nende ülikoolide juures tekkisid nõndanimetatud üliõpilaste organisatsioonid. Neil organisatsioonidel oli siis teine siht, kui praegu. Nende ülesanne oli kaitsta omi rahwuslikka seisukohte, kaitsta omi huwisid. Ütleme, näiteks, kas Romaani rahwaste huwisid Germaani rahwusest üliõpilaste wastu, wõi jälle Itaalia üliõpilaste huwisid Austria üliõpilaste wastu, wõi siis ühe Prantsuse prowintsi huwisid mõne teise prowintsi üliõpilaste wastu. Praegusel ajal teame meie, et mõned ülikoolid on ka samase regionaalsuse traditsiooni alal hoidnud. Meie näeme sarnast üliõpilaste organisatsiooni põhja naabri juures — Soomes, kus regionaalsed üliõpilaste organisatsioonid moodustatud on kuue maakonna geograafilise osa järele. Teiselt poolt aga teame meie, et aastasadade jooksul on wälja kujunenud teine

üliõpilaste organisatsioonide tüüp, mis ka meil maad on võtnud ja mis tuntud on korporatsiooni nime all. Oma eesmärgi ehk sihi poolest peab täitma korporatsioon kaswatuslikku ja moraalselt osa, aga kui seda tema ülesannet ideaalsena võtta, siis peab ta andma ka majanduslikku tuge. Selle tema otstarbe kohta ei hakka wist küll keegi meie seast waidlema, kuid nagu ma tähendasin, puudus selles seaduses, mis Wabariigi Walitsuse poolt esitati, üliõpilaste organisatsioonide küsimuse lahendamise peaaegu täiesti. Seaduse arutamise puhul wõttis hariduskommisjon nimetatud küsimuse päwakorrale ja Wabariigi Walitsus esitas hariduskommisjonile haridusministeeriumi ja ülikooli wahelisel kokkuleppel täiendawa kuue-paragrahwilise paranduse, mis ülikooli põhikirja sisse wõeti ja mis üliõpilaste organisatsiooni küsimust korraldab. See uus üliõpilaste organisatsioonide korraldus ei seisa mitte regionaalsel alusel, nagu selle kohta mõnelt poolt mõtteid on awaldatud ja soowid esile toodud. Selle kuueparagrahwilise täienduse põhjal moodustawad Tartu ülikooli immatrikuleeritud üliõpilased nõndanimetatud üliõpilaskonna, mille eesmärgid on üliõpilaste waimliste ja majanduslikkude huwide ning ühiste ettewõtete teostamine. Üliõpilaskonnal on oma üldorgan olemas, mida nimetatakse „Üliõpilaskonna Esindus“. „Üliõpilaskonna Esindus“ moodustati juba mõne aasta eest „Üliõpilaskonna Edustuse“ nime all, koosneb umbes 30 liikmest. Tema walitakse üliõpilaskonna poolt otsekohese, salajase ja ühetaolise walimisõiguse järele. Esinduse liigeteks wõiwad olla ainult Eesti riigi kodakondsusesse kuuluwad üliõpilased, ja ma kriipsutan siin alla seda, et esinduse ülesanne ei ole mitte üksi majanduslikkude ja waimliste huwide teostamine, waid on ka, nagu seda juba nimetatud, üliõpilaskonna kontakti loomine ülikooli õppejõudude wahel selles mõttes, et „Üliõpilaskonna Esindusele“ on lubatud sõnaõigusega osa wõtta ülikooli nõukogu koosolekutest, samuti ka ülikooliwalitsuse ja teiste organide koosolekutest. See luba on antud ülikooli põhikirja järele ühes ettenähtud sõnaõigusega. Selle kohta olid hariduskommisjonis pikemad waidlused ja nendest selgus, et üldse 2-s Euroopa ülikoolis üliõpilased wõtawad hääleõigusega osa ülikooli nõukogust ja ülikooliwalitsusest. See on nimelt Lätj ülikoolis ja ühe Saksa osariigi ülikoolis, mis

õige tugewasti kommunistlikkude ideedega on läbi imbunud. Hariduskommisjon oli arwamisel, et kontakti loomiseks üliõpilaskonna ja õpetajaskonna wahel sellest küllalt on, kui üliõpilased sõnaõigusega wõiwad ülikooli organide koosolekutest osa wõtta, sest siis on nad esitatud ja wõiwad oma sõna kaasa rääkida. Teiseks tõsteti üles küsimus, „Üliõpilaskonna Esinduse“ majandusliku külje kohta. Temal on tarwis ressursse ja need ressursid on ka ette nähtud käesolewas seaduses ja nimelt kunni 5% õpimaksu sissetulekust, nii et siis ka selles mõttes on ülikooli seadus üliõpilaste organisatsioonide küsimuse lahendanud, ja temale majandusliku olemasolemise aluse pannud. „Üliõpilaskonna Esindus“ ja üliõpilaskond üldse käib oma määruste järele kui ka ettewõtete majanduslikult, moraalselt ja distsiplinaarkorras õpetajaskonna järelwalwe alla. Distiplinaarseid õigusi teostawad rektor ja akadeemiline kohus. Rektori ja akadeemilise kohtu õigused määrab kindlaks ülikooli nõukogu ja need määrused kinnitab haridusministeerium.

Iseloomustades paari sõnaga meie ülikooli õppetööd, nagu ta siin seaduses ette nähtud, peataksin weel lühidalt järgmiste asjaolude juures. Ülikooli õppetöö aeg on teiste ülikoolide õppetöö ajaga wõrreldes umbes sama ulatusega. Ülikooli õppeaeg jaguneb kaheks semestriks, sügis- ja kewadsemestriks. Sügissemester algab 1. septembril ja lõpeb 15. detsembril, kuna kewadsemester algab 15. jaanuaril ja lõpeb 1. juunil. Üldse peab tähendama, et sisulisi muudatusi seaduses palju ei tehtud, waid kanti sisse ainult need parandused, mis Wabariigi Walitsuse poolt tulid ja millega ka hariduskommisjon ühines. Üksikud wähemad muudatused wõeti ette ülikooli õppetöö aja juures. Nimelt piirati seda õppeaega poole kuu wõrra, määrates kewadsemestri lõpp 1. juuni peale, endise 15. juuni asemel. Sarnane asjaolu oli tingitud mitmest põhjusest, aga kõigepealt sellest, et ülikooli õppejõud juuni algusel oma teaduslikkudele töödele peawad asuma, ja üliõpilased oma praktilistele töödele lähewad wõi lihtsalt laiali walguwad, nii et peale 1. juunit ei oleks mõtet ülikooli õppeaega pikendada. Mis nüüd puutub ülikooli õppetöösse üldse, siis on tema käesolewas seaduses nii ette nähtud, et üliõpilane wõiks oma aja nii ära jagada,

et tema saaks omandada korralikud eel- ja põhialinete teadmised, mille eest muretsewad wastawad teaduskonnad, töötades wälja õppekawa, mis on kooskõlas ametliku eksamikorra kohta käiwa määrusega ja mis ülikooli õppenõudeid üldmõtetes kajastawad. Selle õppekawa kinnitab siis ülikooli nõukogu, nagu meie seda näeme, heites pilku käesolewasse seadusesse.

Mis nüüd puutub õppeaega üksikutes teaduskondades, siis tema kindlaks määratud ei ole, waid selle määrab kindlaks teaduskond enese õppekawades, nii et sellel alal on meie käesolew ülikooli seadus teaduskondadele õige laialise wabaduse jätnud, kuna majanduslik ja administratiivne tegewus on rohkem piiratud, ja sellel alal on haridusministeeriumil ja Wabariigi Walitsusel rohkem kaasa rääkida, kui see teistes oludes wõimalik oleks wõinud olla. Mis puutub nüüd meie õppekorraldusesse, siis peab tähendama siin weel selle peale, et uue korralduse järele, kui wõtta arwesse weneaegseid seadusi, selles korralduses muutus on tulnud, ja seda nimelt üliõpilaste wastuwõtmise — immatrikuleerimise juures. Tartu ülikooli wõetakse wastu käesolewa seadusega mõlemast soost kodanikka, kes 17 aastat wanad on ja kes wastawate õigustega keskkooli on lõpetanud. Seda küsimust puudutan siis, kui üksikasjaliselt paragrahwide arutamisele asume.

Kui mõnda teaduskonda astujate arw suurem on, kui ülikooli ruumid seda lubawad, siis on seaduses ette nähtud, et ülikool korraldab neile wõistluseksamid ainetes, mis määrab kindlaks wastaw teaduskond haridusministri nõusolekul.

Kaunis waba alus ülikooli wastuwõtmisel on jäetud ka nendele noortele üliõpilastele, kes lõpetawad wäljamaa keskkoolid, mis haridusministri poolt tunnistatud wääriliseks Eesti wabariigi keskkoolidele, kui nemad rahuldawalt eksami teewad, eestikeeles haridusministeeriumi korralduse järele. Kui nad wäljamaalased on, siis wõetakse wastu neid ainult sel puhul, kui wastawas teaduskonnas ruumi jätkub. Sama kord maksab ka wäljamaa ülikoolide üliõpilaste wastuwõtmise suhtes.

Tartu ülikool on maksuline õppeasutus, maksuline juba neil põhjustel, mis Riigikogu enamusel teada on. Algkool on meil sunduslik, ja sellepärast ka maksuta. Et aga meie keskkool, samuti ka ülikool,

sunduslik ei ole, siis on arusaadaw, et inimesed, kes seal õpiwad, ka selle eest peawad maksma. Õpperaha ei ole fikseeritud ülikooli põhikirjas ja ta wõib aasta-aastalt muutuda. Muudatused muidugi esitab ülikooli nõukogu haridusministeeriumile, kes nad kinnitab. Nii kui meie keskkoolidele, nii on ka Tartu ülikooli walitsusele õigus jäetud, kehwemaid üliõpilasi kas osalt wõi täiesti õppemaksust wabastada, kusjuures wabastatute õppemaks wõib ulatada kogusummas kuni 20%-ni terwest õppemaksu sissetulekust. Kui weel arwesse wõtta 5%, mis käesolewas seaduses üliõpilaste esitusele määratakse, siis wõib öelda, et ülikooli erisummadest saab üliõpilaskond tagasi 25%.

Mis puutub teaduslikkusesse kraadidesse, siis jagab Tartu ülikool kõigis teaduskondades kaks astet, nimelt: filosoofia-, usu-, õigus- ja õigusteaduskonna majandusosakonnas, matemaatika- looduse ja põllumajandusteaduskonnas ja arstiteaduskonna farmatsöitlikus osakonnas: „magister“ ja „doktor“, muis arstiteaduskonna osakondades ja loomaarsti-teaduskonnas wastawalt „arst“ wõi „loomaarst“ ja „doktor“. Lõpetab aga inimene lihtsalt ilma teadusliku astme omandamata ülikooli, siis saab ta ülikoolist lahkumise puhul wastawa lõpetamise diploomi, millega oma elukutsele wastawal alal tööle asuda wõib.

Peale harilikkude, nimetatud „magistri“ ja „doktori“ astmete on Tartu ülikooli seaduses weel ette nähtud „audoktori“ nimetus. Wabariigi Walitsuse poolt esitatud seaduseelnõus oli „audoktori“ mõiste palju kitsamates piirides üles wõetud, kui praeguses seaduses. Käesolewa seaduse põhjal on Tartu ülikoolil õigus nimetada tunnustatud teaduslikkude, kui ka riiklikkude ja muude ühiskondlikkude ning üldkultuuriliste teenete eest Eesti kodanikka ja silmapaistwaid wäljamaalasi „audoktoriteks“. Nii on siis seaduses see mõiste laiendatud, millega nõus oli ka haridusministeerium ja Wabariigi Walitsus. Lõpuks on käesolewas seaduses weel ette nähtud mitmesugused ülikooli õigused, nagu teaduslikkude ja õpetatud ühisuste ja seltside asutamine, oma ülesannete teostamiseks koosolekute ja kongresside kokkukutsumine, siis teaduslikkude teenete täitmise eest autasumääramine, ajakirjade wäljaandmine, teaduslikkude tööde kirjastamine jne. ja mitmesugu-

sed waralised ning maksulised õigused ja eesõigused. Ühtlasi on käesolewas seaduses üles loetud kõik ülikooli waralised abinõud, mis Tartu ülikoolile jääma peawad. Neid wõiks jagada kahte liiki: esiteks — summad, mis ülikool saab riigikassa eelarwe põhjal ja teiseks — ülikooli erisummad, mis koosnewad mitmesugustest maksudest, mis õpimaksu näol, kui ka teiste ülikooli juurde kuuluwate asutuste sissetulekutest kokku saadakse. Peale selle fikseerib käesolew seadus ülikooli päralt olewate mõisate, ning maa-alade piirid, mis asuwad Tartu linnas, Tartu maakonnas ja ka Saaremaal, mis mõisate kui ka metsatükkide näol Tartu ülikoolile jääma peawad.

Selles peatükis, mis Tartu ülikooli waralisi abinõusid ette näeb, tegi komisjon ka mõned wäiksemad parandused, mis ülikooli sissetulekuid natukene laiendawad. Omal ajal, rääkides selle üle põllutööministriaga, ei waielnud härra põllutööminister neile parandustele wastu.

Lõpuks on käesolewas seaduses ette nähtud wiimase peatükina seaduse maksmapanemine. Siin on öeldud, et käesolew seadus hakkab maksma tema wäljakuulutamisega „Riigi Teatajas“, kuid ühes sellega kaotatakse Tartu ülikoolis walitsuse esitaja, keda meie tunneme ülikooli kuraatori nime all, arwates 1. detsembrist 1924 a. Ülikooli kuraatori amet seati sisse juba siis, kui Eesti ülikool ellu kutsuti, ja tema oli ametlik walitsuse esitaja, wõi õigemini haridusministeeriumi silm kohapeal, kes pidi walitsuse kuj ka haridusministeeriumi seisukohast jälgima ülikooli elu. Et käesolew seadus kuraatori ametit ette ei näe, siis lähewad need kohustused, mis kuraatori peal lasusid, ülikooli rektori peale üle.

Juhin tähelepanu weel selle peale, et seadusele on juurde lisatud Tartu ülikooli õppekohtade nimekiri. Kui need õppekohad kõik täidetud oleksid, siis kuuluneks Tartu ülikooli juures olewate õppejõudude arw 144 peale. Selles õppejõudude nimekirjas komisjon iseäranis suuri muudatusi ei teinud. Peale redaktsiooniliste paranduste tehti komisjonis weel küll mõned wäiksemad sisulised parandused ja täiendused, näiteks wõeti usuteaduskonna professuuride hulka üles kuuenda professuurina „wõrdlewa uskudeteaduse professuur“. Siis weel mõnes teises teaduskonnas, nagu matemaatika- ja loodusteaduskonna professuuri

arwus, kus kustutati anorgaanilise tehnoloogia professor ja sama teaduskonna dotsentuuridest rakendusmehaanika dotsentuur. Põllumajandus-teaduskonnas täiendati professuuride arwu ühe wõrra, tõstes seda kaheksa pealt üheksa peale, nimelt arwesse wõttes meie maareformi ning meie agraarkorraldust üldse, mis maareformiga üles kerkisid. Ma mõtlen selle all meie agraarpoliitikat, ühistegewust ja maakorraldust. Nimelt wõeti põllumajandus-teaduskonda üks õppekoht juurde, mis enne siin puudus.

Nagu sellest ettekandest selgub, on komisjon oma tööga wõrdlemisi palju redaktsioonilisi parandusi teinud. Samuti on teinud komisjon ka sisulisi parandusi, mis on sündinud Wabariigi Walitsuse nõusolekul ning ülikooli algatusel ja haridusministeeriumi toetusel. Üldiselt esineb tähendatud seadus aga oma pea sihtjoontes ja eesmärkide kättesaamises samal alusel, kui tema hariduskomisjoni tuli, ja et hariduskomisjonis pea kõik meie rühmad esitatud olid, siis laseb loota see hariduskomisjoni töö, et meie peatselt ülikooli seaduse wastu wõtame, mille järele suurt puudust tunneb meie ainuke kõrgem kool Tartus. Selle seaduse puuduste kohta on teisest seisukohast awaldatud kahtlust, on ajakirjanduses küsimusi üles tõstetud ja kaalutud, kas ta tarwilik ja ajakohane peaks olema, wõib olla, just mitte otsekohe teaduslikul, kui mõnel rahwuspoliitilisel motiivil. Aga kõik need kartused on jäänud põhjendamata pärast seda, kui nad on läbi kaalutud paaril kolmel informatsiooni koosolekul, kust osa wõtsid ülikooli esitajad ja ka haridusministeeriumi esitajad. Kõik see laseb oletada, et need kartused, mis mõnelt poolt ajakirjanduses ja seltskondlikkudes jutuajamistes on ette toodud, on põhjendamata, mispärast arwan, et Riigikogu ühineb hariduskomisjoni ettepanekuga ja wõtab käesolewa seaduse I lugemisel wastu.

L. Raudkepp (krst.): Mul ei ole põhjust sõna paluda selleks, et leida käesolewas seaduses puudusi, mis oleksid sisulist laadi, kuid mõned muud puudused siin on. Nimelt tähendaksin ma siin mõned ära, et siis wastawaid ettepanekuid teha II lugemisel.

Ei ole täiesti selge selles seaduses ülikooliwalitsuse ja ülikooli nõukogu tegewuspiirkond. Nende waherkord ei

ole mitte sarnane, nagu on wahekord seadusandliku wõimu ja täidesaatwa orgaani wahel, et nõukogu oleks seadusandlik wõim, kuna walitsus jälle täidesaatev. Siin on nähtawasti tööjaotuse printsiip ette nähtud, nii et ülikooliwalitsus on kohustatud wäiksemaid asju toimetama, kuna ülikooli nõukogu toimetab tähtsamaid asju. Sarnasel juhtumisel oleks otstarbekohasem, et täpipealsemalt ära määrataks, mis ühe wõi teise instantsi ülesanne on. Näiteks on ülikooliwalitsusel umbes 25 funktsiooni täita, kuid kõik need funktsioonid tulewad kokku otsida. Mul kulus selleks õieti paar tundi ära, enne kui selgele kujutusele tulin, mis siis õieti ülikooliwalitsuse ja ülikooli nõukogu funktsioonid on. Sarnane ülesande jaotus, nagu meie ülikooliwalitsuse kohta leiame § 12-das, kus on öeldud, et tema otsustab ülikooli administratiivseid, majanduslikka ning distsiplinaarseid asju jne., sarnased ülesanded ja nende jaotus on osalt ka ülikooli nõukogu hoolde jäetud. See kutsub wälja wajaduse lähemaks äramääramiseks, mis siis õieti ülikooliwalitsuse ülesandeks on. Edasi puutub mulle silma ka § 21, kus on üles tähendatud ülikooli nõukogu tegevuskawa. Siin wõiks arwata, et on nimetatud ainult need punktid, mida teistes paragrahwides ei ole, kuid kui meie wõtame punkt 4 ja 8-da all nimetatud audoktori ja ülikooli raamatukogu juhataja walimise, siis näeme, et need punktid tulewad ka mujal paragrahwides ette, nii ei ole siin puhtalt läbiwiidud printsiipi. Oleks pidanud kas kõik need funktsioonid loetlema wõi ainult need, mida teistes paragrahwides ei nimetata. Nende mõlemite paragrahwide kohta esineksin ma wastawate parandus-ettepanekutega II lugemisel.

Siis tähendaksin ma siin weel mõne koha peale, mis kas puudulikud on wõi osalt ebaselged. Näiteks §§ 23-da ja 15-da wahekord, kus on öeldud, et § 23 tuleb käsitada § 15-da mõttes, tarwitades „mutatis mutandis“, aga selle põhimõttega wõib natukene ka hätta sattuda.

Edasi, § 45 esineb meile korruga majandusosakond, mille asutamisest ei ole eelpool kuskil juttu, samuti ei ole ka tema kooseis ära määratud, mille tõttu tuleb see osakond liig ootamata. Ta ei näi hästi orgaanilises ühenduses olewat ülikooli seadusega. Siis wõib raskusi tekitada ka professori õppetoolile kutsu-

mine. Seaduses on ette nähtud, et ta tuleks walida $\frac{3}{4}$ koosolijate häältega, nii et see ikkagi wälja teeks $\frac{2}{3}$ terwest hääte kogust. Arusaadaw, et niisugune walimine esimene kord wist ei anna positiivseid tagajärgi. Aga mis siis teha? Kas tohiks ka korduvalt walida? See ei ole siin mitte ette nähtud. Teadusmehed on küll teadusaladel hästi wilunud, kuid et nad siin niipalju wilumust näidata suudaksid, on ehk küsitaw, wõidakse halba seisukorda sattuda. Ja siis tulewad kõik-sugused küsimused ja järelepärimised selle kohta, kuidas sellest paragrahwist aru saada. Igatahes on see wäga tähtis ja soowitaw, et õigusteadlased, kes ülikoolis on, õige wähe siin wigu leiaksid. Siis nimetaksin ma weel ühte asja, et nimelt iga seaduse jaoks on soowitaw teatud ülewaade, et kohe öelda ja ära näha wõiks, missuguse orgaani kuuluwuse piirkonda asi on wõetud. On ju wajadus wõib olla ka isikutel, kes wäljaspool Eesti riiki elawad ja tegutsewad, tutwuneda meie ülikooliga ja need wäikesed eksitused, mida ma nimetasin, raskendawad seda tööd.

Nimetaksin lõpuks weel üht wäikest asja. § 11-das on öeldud, et ülikoolil on suur ja wäike wapp, aga sealjuures ei ole ära tähendatud, kes selle wapi kinnitab. Sest wäga wõimalik, et ülikool tahaks endale saada riigi suurt wappi, mis ülikooli kohta liig palju. Kawatsetud wappi peaks kinnitama haridusministeerium. Need oleksid siis mõned puudused, mis ma siin leidsin ja mille kohta ma II lugemisel ettepanekutega esinen. Mis aga seaduse sisulisse küljesse puutub, siis on seda arutanud asjaomased ja kutsutud instantsid, isikutel aga, kes sellest tööst otsekohe osa ei ole wõtnud, oleks wäga raske siin uusi sisulisi parandusi teha. Selles mõttes wõib täiesti ühineda aruandjaga, et Riigikogu pleenim selle seaduse I lugemisel takistamata wastu wõtaks.

J. Jans (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Käesolewa seaduse esimeses paragrahwis loeme, et „Eesti wabariigi Tartu ülikooli ülesandeks on edendada üldist ja eriti Eesti elu käsitawat teadust, anda kõrgemat teaduslikku haridust ning wiia teadust rahwa keskele ja ette walmistada riigi ja rahwa tööle tarwilikkude eriteadmistega warustatud asjatundjaid.“ Juba sellest paragrahwist on näha, kuiwõrd

silmapaistwal seisukohal meie kõrgem teaduslik asutus Eesti wabariigi elus seisab ja just selle tõttu on tarwis, et Tartu ülikooli põhikirja ka töölisparteid silmas peaksid. Tartu ülikoolist juhitakse tulewikus meie rahwa mõttekäiku, sealt tulewad enam-wähem kõik meie riigimehed, kooliõpetajad, kohtunikud jne., kellel Eesti wabariigi juhtimises otsustaw mõju. Sellepärast küsiks minna, kas käesolew Tartu ülikooli põhikiri on niisugune, et ta tõesti wõimaldab neid ülesandeid, mis Tartu ülikoolile seatud, täita, ja kas need ülesanded laiemate rahwahulkade huwides täidetakse, eriti Eesti elu käsitawa teaduse mõttes. Seletuskirjas, mis sellele põhikirjale juurde lisatud, leiame meie täiendawaid andmeid Tartu ülikooli ülesannete kohta, nimelt, et Tartu ülikool peab kaswatama teadusele tulewaid põlwi ja edendama sügawale elusse tungiwat teadust. Käesolewat põhikirja läbi waadates leiame aga seal järgmised iseäraldused. Seletuskirjas on öeldud, et see põhikiri olewat kokku seatud kolmeaastase tegewuse jooksul kogutud andmete põhjal ja peab kauemaks ajaks meie teaduslikule asutusele tema tegewuse sihtjooni kätte näitama. Missugused on need sihtjooned, mida sellest põhikirjast wõib wälja lugeda. Tartu ülikool pidada saama autonoomseks asutuseks, seda määrab ära § 2. Kuid sealsamas paragrahwis on öeldud, et ainult nõnda palju „kui käesolew seadus seda iseseiswust ei piira.“

(Kooselekut hakkab juhatama abiesimees **L. Raudkepp**).

Ja kõiki järgmisi paragrahwe arwesse wõttes leiame meie, et lõppude lõpuks autonoomiast tõepoolest selle sõna tõsisel mõttes juttu ei ole. Enam-wähem kõik otsused, mis ülikooli nõukogu ja teised ülikooli asutused teewad, lähewad lõpule tulemuseks haridusministrile kinnitada. Haridusminister on see, kes tõepoolest Tartu ülikooli tegewust oma seisukohawõtmisega juhtida wõib. Peale selle on ette nähtud, et rektoril ka weel nii mitmeski küsimuses weto-õigus on, nii et ülikooli kollegiaal asutuste poolt tehtud otsused otsekohe ellu ei wiida, waid need otsused kontroleeritakse alguses rektori poolt ja siis pannakse nad haridusministrile kinnitamiseks ette. Niisugune ülikooli tegewuse korraldus ei ole mitte sarnane, mida wõiks autonoomiaks

nimetada, mis ülikoolile waba, hõõrumisteta asjaajamise wõimaldaks. Küsime siis, mikspärast on niisugune seisukoht sellesse põhikirja mahutatud, nimelt, et ülikooli õppejõududele, kes harilikult ülikooli asju ajawad, ei ole kätte antud täielikku iseseiswat otsustamiswõimet, mikspärast on neile seatud kontrollorganid kõrwale? Seletus oleks järgmine. Ülikooli õppejõududeks wõib käesolewa eelnõu järele walida — see on, kui ma ei ekski § 56 ette nähtud — iga isiku, kes wastab teadusliku ettewalmistamise mõttes ülesseatud nõuetele, kuna nende käest sellejuures sugugi ei nõuta, et nad Eesti keelt mõistaksid, ja end Eesti alamaks wõtaksid. Ja meie teame, et praegu on Tartu ülikoolis umbes 50% kõigist õppejõududest neid õppejõude, kes wäljamaalased, ehk muulased, kes ei oska Eesti keelt ega mõtlegi end Eesti alamaks wõtta, ja neile on ometi kõigile ülikooli nõukogusse ja muudesse organidesse walimise õigus antud. Tõepoolest, lubada wäljamaalasi — kes ei tunne Eesti keelt, ega ole meie riigi ja rahwa olukordadega tuttawad, ja kellel sidemaid ei ole Eesti seltskonnaga ja riigiga — tulla ja otsustada ja talitada oma arwamise järele wabariigi ühe tähtsama asutuse juhtimisel, walida teisi, lasta end walida, — minna arwan, see ei ole tõepoolest loomulik, see peaks iseenesest arusaadaw olema. Lubatagu sellepärast küsida, kui otstarbekohane on asjaolu, et ülikooli juhtiwate isikute hulgas on inimesed, kes Eesti alamad pole, kes Eesti keelt ei oska, kelle tegewuse tõttu haridusminister peab ülikooli asju korraldama. Kas ei oleks siin mitte õige sarnaselt talitada, et need õppejõud, kes Tartu ülikooli tulewad, ilma et nad Eesti alamaks tahaksid astuda, ilma et nad Eesti keelt oskaksid, kõrwaldatakse ülikooli asjaajamise juurest, wälja arwates muidugi teaduslikkude asjade ajamine. Minul isiklikult on olnud mitu korda Tartu ülikooli eestisoost õppejõududega küsimuse kohta mõttewahetust, millest selgus, et 5 aasta kogemuste järele olla näha, et wäljamaalased tulewad siia, kuna nad sugugi ei mõtle end Eesti alamaks wõtta, wõi Eesti keelt õppida, nii et eesmärk, mida käesolewa põhikirja § 1 üles seab, nimelt, et Tartu ülikool Eesti elu käsitawat teadust peaks edendama, ilalgi teostamist ei leia, nagu teda ka senni pole teostatud, sest rahwale wõõrad

õppejõud ei ole suutnud seda teha. See on üks kõigetähtsamatest küsimustest, mille peale mina siit Riigikogu kõnetoolilt Tartu ülikooli põhikirja arutamisel tähelepanu tahtsin juhtida. Et veel ligemat aimu wõi ettekujutust anda sellest, kuidas praegu tõepoolest Tartu ülikoolis Eesti elu käsitawat teadust edendatakse, ja missuguses seisukorras peale 5 aastast tegewust mõned Tartu ülikooli teaduskonnad on, kas nad wastawad neile nõuetele, mis põhikirjas üles seatud, selle kohta tahaksin ma mõnda ette tuua. Mina peataksin wähe selle teaduskonna teadusliku ja rahwusliku ilme juures, mis mulle kõige ligemal seisab, see on, nimelt õigusteaduskond. Juba ajalehtedes on awalikult ette kantud, et seal praegu — ma olen ülikooli tänawu-aastase õppekawa ja professorite nimekirja koju unustanud — praegu 11 korralist wõi määralist õppetooli olemas on, kuna õppejõudude hulgas nime järele 3 eestlast on, kuna 8 õppejõudu on muulased, kes Eesti keelt ei oska. Peale selle ei ole üks Eesti õppejõududest õppetööst kunagi osa wõtnud ja kas ta kunagi selle tegewuse juurde tagasi pöörab, ei ole teada. Nii on siis ainult kaks eestlast õppejõududena järele jäänud, kellest üks tänawu aasta on lubatud wäljamaale end teaduslikult täiendama. Seega jääks siis järele üks ainukene õppejõud, kes õigusteaduskonnas Eesti keelt oskab, ja seda pärast Tartu ülikooli wiieaastast tegewust. Nii on siis meie ülikooli õigusteaduskond eestlastele täiesti wõõras, tema õppejõud ei oska Eesti keelt ja ei wõi seega Eesti teadust küllalt edendada. (M. Martna, sd.: Mis keeles seal juhatusse nõupidamised peetakse?) Seda ma kindlasti ei tea, wististi Wene wõi Saksa keeles. Ometi on õigusteaduskond üks kõige rahwuslikumatest, õigusteadus on teadus, mida wõimatu on wõõral, kes Eesti keelt ei tunne, õpetada, weel wähem siis seda kuidagi edendada. On ainult mõned üksikud osad, näiteks Rooma õiguse ajalugu ja mõned teised õigusteaduse distsipliinid, statistika jne., mida weel wõõramaalane wõiks ette kanda. (M. Martna, sd.: Eesti statistikat kõrwale jättes.) kuna aga niisuguseid õigusteaduse harusid, nagu kodanline õigus, kriminaalõigus, administratiiv-õigus jne., ei wõidaks ette kanda wõõramaalaste poolt, kes Eesti keelt ei oska, ilma et selle all teadus ei

kannataks. On kahtlane, kas need ained, umbkeelse inimese poolt ette kantud, üldse teadus oleks, selle sõna otsekohe- ses mõttes. Hiljuti lugesin Tartu ülikooli õigusteaduskonna tsiwiilõiguse professori poolt wäljaantud tsiwiilõiguse õpperaamatu läbi; see raamat on kirjutatud Wene keeles ja juba esimesel leheküljel seisab, et selle raamatu on kirjutatud „Professor jurjewskogo uniwersiteta.“ (M. Martna, sd.: Millal see raamat on wälja antud, kas nüüd wõi?) 1923 a. on see raamat Tartus, Matiesen'i juures trükitud. (M. Martna, sd.: Suurepäraline!) Edasi on sissejuhatuses öeldud, et käesolew raamat on kirjutatud õtstarbel, olla käsiraamatuks mitte ainult üliõpilastele, waid ka kohtunikkudele ja teistele tsiwiilõigustega tegemist tegewatele isikutele, kuid ei olnud mitte öeldud, missuguse riigi, missuguse rahwa ja missuguse ajajärgu kohtunikkudele see raamat käsiraamatuks oleks pidanud olema. Siis lugesin selle raamatu terwena läbi, kuid ma ei leidnud mitte, et seal Eesti wabariiki oleks nimetatud. Rääkisin ühe oma ametiwennaga ja awal- dasin imestust selle kohta, et raamatus Eesti wabariigi nimetus täielikult puudub. Tema ütles, et kuskil raamatu ääre peal kaks korda ette tulewat märkus „Estoonia“. Seegi nimetus aga esines niwiisi, et sellest selguda ei wõi, kus see „Estoonia“ asub, kas kuskil Lõuna-Ameerikas wõi Aafrikas, neegrite wabariigina. Igatahes, kes eestlane ei ole, see „Estoonia“ asukohta kindlaks määrata ei wõi. Siis on seal ikka räägitud Balti eraõigusest — „pribaltiskoje prawo“, kuna aga neist seadustest, mis Eesti walitsuse ajal wälja antud, seal sõnagi juttu pole. Nähtawasti ei oska see härra Eesti keelt ja ei ole tal wõimalik Eesti seadusandlust jälgida. Balti eraõigust on palju muudetud ja wõib olla terwelt pool sellest seadusest ei ole enam maksew, ja nüüd seda makswuseta õigust õpetada ülikoolis noortele inimestele, kes ellu peawad astuma ja seda õigust rahwa hulgas käsitama, — see on igatahes anormaalne nähtus. Kuid ma pean ütleva, et meie eestlased ei pruugi end rahwuslikust seisukohast wälja minnes sugugi haawatud tunda, sest samas raamatus ei ole ka ühte teist riiki ega rahwust hoopiski nimetatud, nimelt nõukogude Wenemaad, kuna selles raamatus käsitatakse wana Wene

seaduste kogu X köidet, mille üle nähtavasti ka ülikoolis ettelugemisi peetakse, missugune seadus aga ka wististi siis enam käsitamisele ei tule, kui Wenemaal kodanline walitsus kunagi wõimule peaks pääsema. Wene sead. kogu X köide on väga halwasti kokkuseatud seaduseraamat, nimelt on ta Prantsuse seadustikust — Napoleoni koodeksist wälja kirjutatud ja Wene senati seletustega aastasaja kestel täiendatud. Juba Wene ülikoolides õpetades arwustasid kõik tsiwiilõiguse professorid tähendatud raamatut õige terawalt. Kui nüüd Tartu ülikooli tsiwiilõiguse professor Eesti keelt ei oska ja selle tõttu Eesti seadusandlusega tutwunenud pole, siis — mis keelab teda jälgimast arenemat, tulewat Wene õigust? Meile ei ole see sugugi ükskõik, kuidas sealpool piiri suure Wene rahwa õiguslik elu areneb. Kuid asi on igatahes see, et inimene on wanaks saanud ja selle wana juurde ära kivistunud, uut enam jälgida ei saa ja järjekult ka uuele kaswawale põlwele mingisugust elawat mõtet õiguse õpetamise alal edasi anda ei suuda. Pean ütlemä, see professor on muidu auwäert wanahärra, on hulga raamatuid kirjutanud, kuid tema on täiesti ühe teatud astme peale seisma jäänud. Tema on eluaeg teiste arwamisi refereerinud, kõiksugu kommentaariaid wälja andnud, mida ka meie kohtutes weel praegu tarwitatakse, kuid tema raamatutest ei ole näha, et ta kunagi midagi sellest materjaalist, mis ta käsitanud, ise loonud oleks, et ta uusi mõtteid esile oleks toonud. Niisugune on üks osa õigusteadust, mis Tartus praegu ette kantakse. Kuid toon weel teise näite.

Administratiiv-õigus on jälle üks kõige rahwuslikumatest õigustest ja käsiraamatuid ning allikaid, millest seda tundma õppida, on meil Eestis ainult kahes keeles, Wene ja Eesti keeles. Wene keeles, mis weel maksew Wene ajast, ja Eesti keeles see, mis puutub Eesti seadusandlusesse. Administratiiv-õiguse loenguid pidama kutsuti wäljamaalt üks õppejõud. Tema tuli Tartu ja ilma, et tema Eesti wõi Wene keele sõna oleks oskand, kuulutas kohe ametlikult Tartu ülikoolis ettelugemiste kawas wälja: tema algab sügisel käesolewal aastal Eesti administratiiv-õiguse üle ettelugemist. (M. Martna, sd.: Mis keeles ta siis loeb?) Saksa keeles. Kuidas ta

Eesti administratiiv-õiguse üle ettelugemisi wõis pidama hakata, kui ta wastawaid allikaid tundma ei olnud õppinud, on minule arusaamatu. Kui mina küsisin, kuidas see üldse wõimalik on, siis wastati, et üks üliõpilane-stipendiaat tõlkida temale, mille järele siis professor loeb. Minu arusaamise järele niisugune administratiiv-õiguse ettekandmine ei ole korrekt teaduse wastu. Nii ei wõi ühtegi teadust ette kanda. Terwe õigusteaduskond on umbes samas seisukorras. Et wäljamaalastel Eesti seadusandluse õpetajatel, kes Eesti ja ka weel Wene keelt ei oska, wastawast õppeainest suurt aimu ei wõi olla, on loomulik ja selle tõttu on Tartu õigusteaduskond wiie aasta jooksul — meie õigusliku elu murrangu ajal — Eesti õiguse suhtes täiesti kurtumma elu elanud. Terwe õigusliku elu arenemine Eestis läheb Tartu õigusteaduskonnast mööda ja ei ole mõeldaw, et seal suurt, sügawale elusse tungiwat teadust edendatakse, wõi noori kaswataks meie riikliku elu jaoks. Seda ei saa mina kuidagi oletada ja seda ei oleta ka keegi teine erapooletu kõrvalt pealtwaataja. Need on siis need kogemused, mille põhjal, nagu seletuskirjas öeldud, ülikooli põhikirja kokku seadma on asutud.

Lisan weel õigusteaduskonna kohta seda juurde, öeldakse, et õigusteaduskond on õnnetusse seisukorda sattunud sellepärast, et Eestis ei ole inimesi, kes oleksid tahtnud ülikooli õpetajateks minna ja ei ole leitud inimesi Eestist, kes sinna kõlbulikud oleksid olnud. Asja selgitamiseks panin isiklikult juurdluse toime, sest mina teadsin, et endiste Wene ülikoolide juures mitmed inimesed end ette walmistasid ülikooli juurde õigusteadlastena jääma. — Wene ülikooli professorid olid sellega nõus, et need inimesed ülikooli juurde õpetajatena jääda wõiwad. Kuulasin, kas neid isikuid ei ole kutsutud ülikooli juurde. Selgub, et neid kutsutud ei ole. Mikspärast see tegemata on jäetud, selle kohta minul ligemaid teateid ei ole. Praegu on Tartu ülikoolis selle tõttu, et wäljamaalasi ja muulasi umbes 50% õpetajateks on, — ja et nende juurde tuleb weel meie oma inimesi, kes ka väga Saksa mõju all on, nii et nad wast weel rohkem endid sakslased tunneward olema, kui pärissakslased ise, — Eesti waimu wähe märgata. Ja need, kes tõesti eestlased, on kaunis raskes seisukorras.

Juurde wõiks weel lisada, et just selle tõttu, et praegu eriti Saksa keeles õige palju ettelugemisi ülikoolis peetakse, muuseas on weneaegsed professorid, kes enne Wene keeles loenguid pidasid, üle läinud, wõi üle minemas Saksa keele peale, et saksakeelseid õpperaamatuid tarwitatakse, ülikooli juures äärmine Saksa waim walitsemas. (M. Martna, sd.: On ka neid, kes Saksa keele pealt Wene keele peale üle on läinud?) Minu teada ei ole kedagi. (M. Martna, sd.: Näiteks professor Lipschütz on Wene keele peale läinud.) Mina ei tea selle kohta midagi õelda, aga siis, kui ma temaga rääkisin, kandis tema oma loenguid Saksa keeles ette. Wõib peaaegu õelda, et kunagi ei ole olnud kadakaslik meeolu üliõpilaskonnas nii kõrgel kraadil, nagu ta praegu on. Eriti seda tõendab korporatsioonide aremine ja kõigi Saksa üliõpilaste kommete ja jantide järeletegemine. Ma ei taha üksikasjaliselt täna peatada nende paranduste juures, mida mina selle põhikirja juurde tahan teha II lugemisel teatud osa Tartu ülikooli õppejõudude ülesandel. Kuid ühte ma siiski tahaksin täna ette kanda, see oleks täienduseks selle kohta, mis ma siit praegu ütlesin. Nimelt on § 5. juurde parandus tehtud, et paragrahwi lõppu juurde lisada sõnad: „kuid ühele ja samale isikule üldkestwuses mitte üle 5 aasta“, nii et see paragrahw kõlaks järgmiselt: „Ülikooli õppe- ja asjaajamise keeleks on Eesti keel. Erakorralistel juhtumistel on ülikooli nõukogul õigus haridusministri igakordse loa õpetööd korraldada üksikutes ainetes ka wõõrastes keeltes; haridusminister wõib anda igakordse loa kauemalt 5 aastaks, kuid ühele ja samale isikule üldkestwuses mitte üle 5 aasta“. Nii et parandus on tehtud selles mõttes, et kui keegi isik on wõõras keeles 5 aastat Tartu ülikoolis lugenud, siis tema peab 5 aasta jooksul ära õppima Eesti keele, ja Eesti keeles ettelugemisi pidama, wõi tema lahkub Tartu ülikoolist. Selle kohta on järgmine motiiv kaasa antud: umbkeelsed õppejõud on senni Eesti keele tarwitamisele wõtmisest süstemaatiliselt mööda hiilinud ning jätkawad seda teguwiisi. On keegi neist üle läinud Eesti keele peale, siis on see ainult teaduskonna poolt awaldatud walju surwe all sündinud. See tähendab, et ni-

metatud õppejõududel puudub huwi Eesti ülikooli vastu, kui mitte isegi ei ole neil upsakust Eesti asja vastu. Miks peaksime meie sarnast ükskõiksust endi vastu toetama. Siin tuleks Lätist eeskujuga wõtta ja nende õppejõududega, kes teatud tähtsajaks Eesti keelt ei walda, suhted katkestada.

Siis on weel teine ettepanek, mida ma juba ette kandsin, et passiwset walimisõigust neile õppejõududele, kes Eesti riigi alamad ei ole, mitte anda.

Siis minu arwamise järele, kui juba niiwiisi on, wõiks haridusministri wetoõigust kitsendada ja lubada, et Eesti oma õppejõud Eesti ülikooli päris sõna tõsisel mõttes autonoomselt walitseks. Siin wõiks ju kõige selle juurde nüüd õelda, et kas Eesti rahwal, kui nii wäiksel rahwal, on tarwis nõuda, et üldse siin kunagi kõik ettelugemised Eesti keeles peetakse. Seda arwamist on mõned Tartu ülikooli õppejõud awaldanud ja nimelt jälle wõõrad, et Eesti rahwas on nii wäike et tema ei suuda, esiteks, anda niipalju õppejõudusid, kui tarwis, ja et teiseks Eesti on niisugune koht, kuhu ka wäljamaalt, iseäranis Wenemaalt, üliõpilasi wõib õppima tulla, ja et Eesti üliõpilastel on siis ka, kui wõõras keeles ettelugemisi peetakse, rohkem huwi wõõrast keelt täiesti ära õppida, ja et selle tõttu neil wõimalus oleks kas wõi Wenemaal omale tulewikus kohta leida. Mina ütlen, et siin niisuguse seisukoha üle waidlusi ei wõi olla. Juba see põhikiri on sellest seisukohast wälja minnes kokku seatud, et Tartu ülikool Eesti elu käsitawat teadust edendaks ja siis Eesti riigi ja rahwa tööle tarwilikkude eriteadmistega warustatud asjatundjaid annaks. Kui see seisukoht õige oleks, et nüüd peaks arwesse wõetama Eesti haritlaste mujale walgumist, siis peaks põhikiri täiesti teiselt seisukohalt wälja minnes kokku seatud olema.

Kui nüüd meid sotsiaaldemokraate harilikult kosmopoliitideks nimetatakse ja leitakse, et meil rahwusliku asja vastu huwi ei ole, siis mina leian, et just töölisteklass oskab kõigewähem muud keelt, ja selletõttu rahwuslik ülikool õieti ka laiemate rahwakihtide huwides wajalik on, ja wõõras waim ja wõõrad õppejõud siin kohased ei ole. Mina arwan sellepärast, et kuna see põhikiri nii kawa aega on wiibinud ja ülikool temast nii

kaud i'ma on olnud, ja kuigi mitmed õppe-
 jõud põhikirja määrustega nii mitmeski
 osas rahul ei ole, siis leiavad nad ikkagi,
 et tuleks kindlasti ülikoolile kord oma põ-
 hikiiri anda, et ülikool praegusest õhk-
 konnast välja pääseks, ja et sinna mingi-
 sugune uus hingeõhk sisse kantaks. See
 5 aastat, kus seal asju on aetud, ei ole
 kõige paremaid tagajärgi andnud. Nende
 osade kohta, mida mina siin puudutasin,
 nende kohta tuleks kindlasti seisukoht
 võtta, ja mina arvan, et selles osas tu-

leks seda põhikirja muuta, vähemalt need
 parandused, millest mina rääkisin, tulek-
 sid siis wiia.

Juhataja **L. Raudkepp**: Et Riigikogu juba kaks tundi... (Hüüded: Lõpetada!) On ettepanek tehtud koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud koosolek lõpetada. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.10 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Tõnisson**.

Abiesimees **L. Raudkepp**.

Sekretäär **T. Kalbus**.

Abisekretäär **J. Wain**.

